

KAVITHA KUSUMA MANJARI.

COMPILERS:-

Vidwan, S. V. Dikshitulu M. A;
(Proficient in Oriental Learning)
Assistant, Wesley Boys' High school,
Secunderabad (Dn.)

&

Vidwan, P. Krishnamurthy,
Assistant, Wesley Girls' school,
Secunderabad, (Dn.)

Printed at Sree Bharathi Printing Press,
SECUNDERABAD.

INTRODUCTION.

This compilation is intended for the use of High School students. In this an endeavour has been made to supply the long-felt want of a suitable text-book, including some of the best pieces of Poetry, lyrical, narrative, didactic and descriptive. A careful selection has been made both from ancient and modern authors. We hope the book will merit the attention of Educational Authorities.

Our thanks are due to those modern authors who have kindly permitted us to incorporate their esteemed verses in this book.

SECUNDERABAD.

31-10-1939.

}
}

S. V. Dikshitulu.

P. Krishnamurthy.

విషయ సూచిక.

	పద్యసంఖ్య	పుట.
1. గీతాంజలి:- దర్భావేంకట కృష్ణమూర్తి.	5	1
2. మహాప్రయత్నము:- నన్నయ.	27	3
3. శాపవిమోచనము:- తిక్కన.	42	8
4. ఋణవిముక్తి:- శౌరన (ద్విపద.)	43	17
5. పతివ్రత:- అనంతకుడు.	32	20
6. వర్షకాలవర్ణనము:- జక్కన.	4	26
7. స్వార్థపరార్థులు:- శ్రీనాథుడు.	28	27
8. ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ:- పోతన.	34	32
9. దుస్సహవియోగము:- పాపరాజు.	17	34
10. సుభాషితములు:- లక్ష్మణకవి, బాలసరస్వతి, పుష్పగిరితిమ్మన.	10	42
11. సుధుకలశము:- రాయప్రోలు సుబ్బారావు.	10	44
12. ధర్మోపదేశము:- పింగళి లక్ష్మీకాంతం, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు.	15	46
13. భారతవీరుడు:- జాషువాకవి.	13	49
14. అమిర్షము:- నంది తిమ్మన.	20	52
15. చంద్రికావర్ణనము:- మొల్ల.	4	55
16. బదరికాశ్రమము:- నాచనసోముడు.	1	56
17. సూర్యాస్తమయ వర్ణనము:- తెలగనార్యుడు.	2	56
18. ప్రణయార్ద్రగీతికలు:- వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి	11	57
19. మేటిబంటు:- మల్లికార్జునభట్టు.	38	59

క వి తా కు సు మ మం జ రి.

పుట.

1 గీతాంజలి.

దర్భా వేంకట కృష్ణమూర్తి.

3 [బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ దర్భా వేంకట కృష్ణమూర్తి ఎం. ఏ. గారు మదనపల్లి కలా
8 శాలలో ఆంధ్రోపన్యాసకులుగను, దేశభాషాపర్యవేక్షకులుగను ఉన్నారు. వీరు కేవల
17 మాన్యభాషాజ్ఞానినినవాసూత్రమే కాదు. సంస్కృతాంధ్రభాషా ప్రావీణ్యముగూడ వీరికి
20 గలదు. వీరు “శ్రీశుకనాసోపదేశము-శ్రీగురుదక్షిణ” యను రెండుభాగములుగల గ్రంథము
మున్నగువానిని రచించిరి. వీరికవిత్వము నాతికాసమై సుబోధమై నీర్దుష్టమై హృదయంగ
26 మముగా నుండును. పాత్యభాగము శ్రీవీంద్రమహాకవి రచితమగు “గీతాంజలి” గ్రంథ
27 మందలి ఆంధ్రపద్యముల కాంధాని ను వాదము.]

32 నీ. ఎందే భయంబన్న దెలుంగదు మానసం
34 ఎందే మహోన్నతి నెసగుబుద్ధి
ఎందేని యను మాలిమేని కళంకంబు
42 గానరాదల్ల సుజ్ఞానమునకు
44 ఎందేని సంఘ నిబంధనంబుల బహు
పంచలుగాదీ ప్రపంచమెపుడు
46 ఎందేని పాచ్చమేలేని లోనుండి
వెలువడుసత్య వాగ్వితరణతము
49 ఎందేని పూర్ణత నెనయు నశాంతంబు
52 నశాంత భవ్యపరిశ్రమంబు
55 ఎందే వివేకవాహిని విమూఢాచార
56 భయద మరు స్థలిన్ వట్టిపోదు
56 ఎందేని మానస మేపారు నున్నత
భావచేష్టల ద్వత్కృపారసమున
57
59 తే. గీ. అట్టి స్వాతంత్ర్య నాక సౌఖ్యంబుబడసి
ఖండ ఖండాంతరముల బ్రహ్మతికెక్కి

జయము గాంచంగనిమ్ము మాజన్మభూమి
దళితభవపాశ! ఈశ! భక్తప్రకాశ.

1

సీ॥ నాసల్పు రవమెల్ల నీసుస్వరస్ఫూర్తి
ననయము నెయ్యమ్ము నెనయనిమ్ము
నాచేయు ప్రియోచనయు భవత్సన్నిధ్య
బోధన్ బ్రహ్మార్ణవన్ బొరయనిమ్ము
నానెమ్మదిందోచు నవ్యభావంబెల్ల
నీకటాక్షమున రానింపనిమ్ము
నాయుల్లమునఁగల్గు నేయిచ్చ యాయిచ్చ
నీదివ్య సత్త్వాన నెగడనిమ్ము

తే. గీ. ఉన్నతాశయుఁ బలుకును యోచనయును
సర్వమున్ నీకతాన నెసంగనిమ్ము
నీదుకల్పనమేరకు నాదుబ్రమకుఁ
దీర్చిదిద్దవె! యోజగద్దివ్యశిల్పి.

2

తే. గీ. జీవులకుమూల శక్తి వా దేవదేవ
తావకాంశంబు సర్వత్ర యావరించి
మామకశరీరమందుంట మానకెపుడు
బావనంబుగ దీనిఁ గాపాడుచుందు.

3

తే. గీ. జ్ఞానదీపంబు మన్నానసానవెలుఁగ
జేయు పరతత్త్వ మీవొటఁ జిత్స్వరూప
నాతలంపులఁ జొరనీక నారతంబు
నావలికి నెట్టుచుందు మాయావితతిని.

4

అ. వి. సూత్రధారుఁడీవు, పాత్రమునేనాదుఁ
గర్తవీవు, త్వదుపకరణమేను,
గాన నాదు నడతలోనఁ బరాత్పరా
ఛాటుపడిన నిన్నుఁ జాటుచుందు.

5

1

మహాప్రయత్నము.

నన్నయభట్టు.

[నన్నయభట్టు. ఇతడు కృష్ణాగోదావరీ నదుల మధ్యనున్న శేగిజేశమును క్రీ. శ 1022 నుండి 1063 వఱకుఁ బాలించిన రాజరాజు నాస్థానకవి. ఇతఁడు సంస్కృతమున నేవ వ్యాసునిచే రచింపఁబడిన భారతము నిష్టానుసారముగ తెలుఁగు చేసెను. ఇతఁడు మొదటి శెండుపర్వములను, మూడవ పర్వమును గొంతవఱకును వ్రాసెను. భరతవంశీయుల చరిత్ర మగుటచే నాగ్రంథమునకు భారతమని పేరు. వేదోక్తచుగు ధర్మసారమంతయు దీని యందుండుటచే దీనికిఁ బంచమవేదమను నామాంతరము గలదు. భారతమంతయుఁ బదు నెనిమిది భాగములుగ విభజింపఁబడినది. పర్వమున గనుపని యర్థము. భారతమొక చెఱకు గడతోఁ బోల్పఁబడుటచేఁ బ్రతి భాగమును పర్వమనుటయే తగియున్నది.

ప్రకృత పాత్యభాగమారణ్యపర్వములోనిది. రోమశ మహాముని ఆరణ్యవాసము చేయుచున్న పాండవులపాలికిఁబోయి, అగస్త్యుని చరిత్రము చెప్పి పిదప సగరుల చరిత్రమును భగీరథుని ప్రయత్నమును దెలియఁజెప్పును. ఈభాగమునందు నన్నయ కథావేగమును, ఆతని సంస్కృతపద భూయిష్టమగుశైలియు గమనింపఁదగును.]

2

క. సగరసుతులట్లు జగముల

కొగి బాధలుసేయుచున్న నోడిమరుత్ప

న్నగ వరులరిగిరి నాలుగు

మొగములు గలవేల్పుకడకు మునిసంఘముతోక.

1

3

ఆ. వె. వారిజాసనుండు వారలువచ్చిన

విధమెఱింగివారి వెఱవ నేల

సగరసుతులు దగ్ధులగుదురు దర్శితు

తైనవార్తిపేర్చి యధువువంబు.

2

4

వ. అని కమలభవుండాన తిచ్చిన నరిగి యమరనరులాదిగా నఖిల లోకనివాసులెల్ల సగరసుతపరిక్షయఁ బపేక్షించి యుండునంత.

3

నీ. అశ్వమేధంబు సేయంగ దీక్షితుఁడయ్యె

సగరుండు వానియశ్వంబు సగర

5

తనయులచే రక్షితంబై వసుంధర

యెల్లఁగుమ్మరి తోయ హీనమైన

జలధిలోపల నదృశ్యంబైనఁగానక

సగరస కెఱిగించి సగరసుతులు

జనకు శాసనమునఁజని భూతలమునందుఁ

దడయకరోసి పాతాళతలము

అ. నందురోయఁగడఁగి యలువదివేవురు

నొక్క మొగిన గొచ్చి రుదధిలోన

జలధిపంకమగ్న సత్త్వముల్ నిశితకు

ద్దాలహతి విదారితములుగాఁగ.

4

వ. ఇట్లు గ్రొచ్చి గ్రొచ్చి సగరసుతులు సముద్రపూర్వోత్తర
దేశంబునం గపిలుండను మహాముని యాశ్రమమునందుఁ దమగుఱ్ఱంబుఁ
గని సంతసిల్లి.

5

అ. వె. అశ్వమేధమునకు నర్చితంబైన యీ

యశ్వరాజు నిట్టై లపహరించి

ముచ్చుగొఱక యీ సముద్ర దేశంబున

నోట మెడఁద లేక యున్నవాఁడు.

6

వ. అని కపిలుంబరిధవించిన నమ్మానివరుండలిగి యనలశిఖలు
దూల నతిఘోరదృష్టిజూచిననప్పుడు సగర సుతులందఱు భస్మంబైన.

7

క. వీరులగు సగరతనయుల

దారుణదాహంబుఁజూచి తడయక చని యుం

భోరుహగర్భతనూజుఁడు

నారదుడంతయును సగరునకు నెఱిగించెన్.

8

క. చాని విని సగరుడురుశో

కానలదందహ్యమానుఁడయ్యను నయ్యా

శాను వచనంబుదలంచి ధ

రానాథుఁడు శోకభరపరా వృత్తుండై.

9

వ. అసమంజసపుత్రు సంగమంతుడన మనుమనింజూచి య
య్యా నీయయ్యలలువదివేవురు నొక్కటఁ గపిలకోపానలకబళిత శరీరుల

యిరి. భవజ్జనకుఁడతికూర్చి హృదయంఁడై పౌరబాలకుల నకారణంబవధి
యించి మహానదిలోవైచుచున్న నెఱిగి పౌరజనాకోశంబునంద నుక్రోశ
పరుండనై వాని విడిచితి. 10

క. కొడుకుల నిధనమునకు నా

కడిగిన హయమేధ మఖము గడచనమికినే

గడు దుఃఖితుండ నయ్యెదఁ

దడయకనీవిపుడు దీనిఁదలుఁగుముకడఁకన్ . 11

వ. అని ననంశుమంతుఁడాత్మణంబ చని సగరసుతఖాతద్వారం
బున సముద్రంబు సొచ్చి యందు సూర్యసహస్రద్యుతియై వెలుఁగుచున్న
కపిలమహామునికి నమస్కరించి నిజాగమనప్రయోజనంబెఱిగించినఁ గపి
లుండును వానికింగరుణించి యజ్ఞయంబైన యశ్వంబునిచ్చి యిట్లనియె. 12

క. ఘనభుజ నీకారణమున

జనఁగాంతురు పుణ్యగణికి సాగరులు ముదం

బున సగరునకును దొరకును

నొనరఁగ సుతవంతులైన యుత్తములగతుల్ . 13

వ. మఱియు నీచేత నుపనీతంబైన యాయశ్వంబున నశ్వమేధంబు
సేసి సగరుండు కృతార్థుండగు నీపౌత్రుండాైన భగీరథుచేతఁ దేరంబడి
యెడుగంగాజలౌఘంబులంజేసి సంసిక్తులై సగరసుతులు స్వర్గగతులగు
దురు సముద్రంబు సంపూర్ణంబగుననిన నంశుమంతుండు సంతృప్తుండై
కపిలప్రసాదంబున నశ్వంబుఁదెచ్చి సగరునకిచ్చి కపిలువచనంబు నెఱిగిం
చిన సగరుండు పుత్రకోశంబుడిగి యశ్వమేధంబుసేసి సముద్రందనకుఁ
బుత్రుఁగాఁగల్పించిన నదిమొదలు సముద్రంబు సాగరంబునాఁబరఁగె
నిట్లు సగరుండు పెద్దకాలంబు రాజ్యంబుసేసి నిజరాజ్యభారం బంశుమంతు
నందు సమర్పించి చనిన. 14

తే. తనపితామహు నట్టుల ధరణియేలి

యంశుమంతుండు నిజపుత్రుఁడగు దిలీపు

నందు రాజ్యభారముఁబూన్చి యఖిలలోక

పూజితుండు తపోవనంబునకుఁ జనియె. 15

వ. దిలీపఁడును దనపితామహులైన సాగరులధోగతులుగాకుండ.
గంగానదీతరణంబునందు యత్నంబుసేసి యశక్తుఁడయ్యె.

చ. ప్రథితయశుఁ సుతుంబడసె భారసహిష్ణు మహారథుఁ భగీ 16

రథుఁడనుచకృవర్తి నపరాజితతేజు నిజాన్వవాయ దు

ష్పథవినివర్తకున్ సకలపార్థివజైతు మహాద్ధతాను హృ

న్మథను సురాపగానయసమర్థతపోగుణయుక్తు నుత్తమున్. 17

వ. ఆభగీరథు నపారభూభారధురంధరుంజేసి దిలీపుండు తపో
వనంబున కరిగిన. 18

తే. కపిలు కోపాగ్నిఁజేసి సాగరులుగాఁగి

రవియు గతిఁ గానకున్నవారనియు నెఱిఁగి

వారలకు హితమొనరింప వగచి గంగఁ

దేరఁగడఁగె వీరుండు భగీరథుండు. 19

వ. ఇట్లు భగీరథుండు గంగావతరణంబునందుఁ గృతనిశ్చయుఁడై
హిమవంతంబున కరిగి. 20

చ. సతతకృతోపవాసముల శాకఫలోద కమూలపారణ

న్రతముల దేవపూజల నసార జపంబులఁజేసి నిష్ఠతో

నతులతపంబుసేసె నమరాపగ నుర్వికిఁదెచ్చు వేడ్కతో

ధృతియుతుఁడై దిలీపకులదీపుండు దివ్యసహస్రవర్షముల్. 21

వ. ఆభగీరథుతపంబునకుమెచ్చి గంగాదేవి ప్రత్యక్షంబై నీయి
ష్టంబుసెప్పుమనిసం గృతాంజలియై యిట్లనియె. 22

సీ. తపనతేజుఁడైన కపిలు కోపంబున

గతజీవులై పుణ్య గతులయందు

విహతులై మత్పితా మహులున్నవారునీ

దగుపుణ్య జలముల సగరసుతులు

సిక్తులై స్వర్గానుభుక్తిఁ బ్రాప్తురు

గావునదేవి యిద్దేవపథము

నందుండి వసుమతి కొందంగఁ జనుదేర

వలయు నావుడు మహివలయమునకు

ఆ. నేనువచ్చునపుడు నానిరంతరజతా

ఘంబు దాల్చినీలకంఠఁ డోపుఁ

గాని యొరులుదాల్చఁ గానోప రయ్యుమా

నాధుకగుణఁబడయు నన్నఁదాల్చు.

23

వ. అనిన గంగాదేవి వచనంబునఁ గైలాసంబునకరిగి భగీరథుండు
భగవంతు నంతకాంతకు నీశ్వరుగుఱించి పెద్దకాలంబు తపంబుచేసిన
నీశ్వరుండు వానికిసన్నిహితుండయి నీవుభూలోకంబునకు గంగావతరణంబు
నేయుమేను గంగధరియిం చెదననిన భగీరథుండు వెండియు గంగ నారా
ధించిన నాతనికింగరుణించి.

24

మ. ఇలకుఁ గంగతరంగసంహతులతో నేతెంచె నాశాంతరం

బులు నాకాశముఁగప్పుచుం దగమహాభూత ప్రపంచంబుతోఁ

జెలువైయుండఁగ దాని నీశ్వరుండు దాల్చెన్ సంగతోత్తుంగ పిం

గళజూటాగ్రము నందుఁ బద్మదళసంకాశంబుగా లీలతోన్.

25

నీ. సురమునిసిద్ధ భేచరవరుల్ వచ్చియ

చ్చెరువందిచూడంగ హరుశిరంబు

నందుండి భువనైక వందిత సురనది

ధరణీతలంబున కగుగుదెంచి

కలహంసగతియు నిర్మలఘేన హాసంబు

నాకీర్ణమీనవిలోకనములు

నాలోలపవనవాచాలిత కల్లోల

రసిత మృదూత్తులు నెసఁగుచుండఁ

గీ. బ్రీతితో భగీరథుఁ డను దూతచేత

నీతయై మహాముని పరి పీత రిక్త

మగు సరిత్పతిఁగూడి యానగరజాలకు

హితముగా దాని నించె నా తతజలముల.

26

క. సాగరులకు నద్దతిగా

సాగరమున కట్లుసలిల సంపూర్ణముగా

భూగతయై భాగీరథి

భాగీరథకీర్తి భువన పంక్తులనిలిపెన్.

27

శాప విమోచనము.

తిక్కన.

[తిక్కన నెఱ్ఱారు మండలము నేలిన మనుమసిద్ధియాస్థానకవి. ఇతఁడు రమామి క్రీ శ. 1200-1257 సంవత్సరముల వధ్య నివసించియుండెను. ఈ కవినియోగ బ్రాహ్మణుఁడు ఇతని యింటి పేరు కొట్టరువు వాగని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు తన నిర్వచ నోత్తర రామాయణమును మనుమసిద్ధి కంకితము చేసెను. పిమ్మట యజ్ఞముచేసి సోమయాజియై సన్నయై తెల్లఁగించిన భాగములను విడిచి మిగిలిన పదునైదు పర్వములను హరిహర నాథున కంకితము చేసి రచియించెను.

ప్రకృత పాత్యభాగమశ్వమేధపశ్వములొనిది. అర్జునుడు మేధీయాశ్వమునుగొని మణి పురమునకుఁబోయి తన పుత్రుఁడయిన బభ్రువాహనునతోఁ బోరాడును. ఈభాగమునఁ గర్ణ పర్వమగు పలుకుబడులు, అర్థసంర్భముల పొందిక, కల్పనాకౌశలము, మొదలగున పూర్వగుణములు కానగును. ఈతని శైలిలో రెండు పాళ్లు తెలుగుపదములును, ఒక పాలు సంస్కృత పదములు నుండును.

వ. బ్రభ్రువాహనుండు నిజజనకుం డయినయర్జునురాక యాకర్ణించి. 1

ఆ. వినయ మెసఁగ నార్య జనసమేతంబుగా

నరుగుదెంచి యతని చరణములకుఁ

బీ'తి నెఱఁగ నక్కిరీటి యన్నరపతి

నాదరింప కుండె మేదినీశ.

2

వ. అట్లుండి తనయనాదరంబునకుం గారణం బెఱుంగక సవిచా రుండై యూరకున్న యక్కుమాచునితో ధనంజయుం డిట్లనియె. 3

ఉ. యాగవిముక్తమై చనుహ యంబున కడ్డము వచ్చి పట్టి కా

కీగతిమెత్తఁబాలు దగు నే నృపధర్మవిహీనతక రణో

ద్యోగము లేక తక్కి భయ ముల్లముఁ జేరఁగ నిచ్చురాజు రా

జేగుణహీన పొమ్మనిన నేమియుఁ బల్క కతండు గ్రమ్మెన్. 4

నీ. అరిగి పట్టనవీధి నల్లన చనుచుండ

నర్జునుం డతనితో నాడినట్టి

తెఱఁ గెల్లఁ దన దగు దివ్యబోధంబునఁ

గని భుజంగోత్తమ తనయ సదయ

వృత్తిః బాతాళంబు వెలుపడి యన్నరా
 ధివునిపాలికిఁ జను దెంచి యేను
 మీతల్లి నాగేందుఁ సూతి నులూపి నా
 పేరు హితంబు సెప్పెడుమనీష.

తే. నరుగుదెంచితి వినుము మీయయ్యపనుపు
 దలకొనుము రాజులకు సర్వధర్మమైన
 యని యొనర్పుము దనతోడఁ బెనఁగు టధిక
 సమ్మదము సేయు నక్కురు సత్తమునకు.

క. అనిన సభక్తికముగ న
 వ్వనితకుఁ బ్రణమిల్లి యాహవము జనకునితోఁ
 జనునె యొనర్పఁగ నని య
 ప్పనికిఁ జొరక వచ్చితిని శుభప్రదమూర్తి.

క. నీ వింత దెలిపి పలికెద
 వావిభుఁడును మున్న నన్ను ననుమతుఁ జేసెం
 గావునఁ దల్లి మీకుం
 గావించెద నిద్దఱకు నఖండప్రియమున్.

చ. అని నిజమందిరమున నయ్యెలనాఁగఁ దగంగఁ బుచ్చి య
 మ్మనుజవరుండు సాధనసమంచిత మైనరథం బుదాత్తరే
 ఖ నెఱయ నెక్కి యర్హపరి కల్పితభూషణలేపనాంబరం
 బును సమరోత్సవోద్ధతవిభూతియు నైతనమే నెల్పరఁగన్.

అ. ఎక్కి హంసకేతు వేడ్తెఱఁ గ్రాలంగ
 నరిగి యశ్వమునకు నడ్డపడఁగఁ
 జూచి మెచ్చి సవ్యసాచి మార్కొనుటయుఁ
 గురిసె నతఁడునిశిత శరచయంబు.

శా. వానిం దా నవలీలమైఁ దునిమి దుర్వారోద్యముం డదిభి
 త్సూచుం డొక్కట నాత్మసూనునొడలం దూపుల్ నిగిడ్చెం బదా

తానిశ్శృంగుడు బాహుసారమద మేపారంగ నవ్వీరుమేక
వే నారాచము లై దునాలుగులు పృథ్వీనాథ నాటించినన్. 10

చ. మదిఁ గొనియాడి యారిపువిమర్దనుఁ డంచసిడంబు దుగ్రించి యే
పొదవఁగ మేను నొంప నచలోద్ధతి నాతనిజతుఁ వేసె బె
ట్టిద మగునారసంబునఁ గడిందినుగం డగుబభ్రువాహనుం
డని వడిపేర్చి శోణితజ లార్ద్రత నొందక యుచ్చి పోయినన్. 11

క. అమృతేనుగఁడు దనచా
ప మూత గ నిల్చి సోలి పదపడి తెలి వు
ల్లమ్మున నొలసిన నౌరా
యిమ్మడి యని పొగడఁ గొడుకు నెంతయుఁ బ్రీతిన్. 12

తే. పొగడి యేఁ దీవ్రశరములు నిగుడఁ జేయు
నుద్ధతికి మంచిబంటవై యోర్వ వలయుఁ
జమ్ము రా యని పలికి వాలమ్ము లధిక
రయము మెఱయంగఁ బరఁగించె రాజముఖ్య. 13

అ. మొనసి వాని నతఁడు ముత్తునియలు గాఁగఁ
జేయ మత్సరంబు చిత్తవృత్తిఁ
దనికి సత్వరముగఁ దర్జాత్రమున నించె
నరుఁడు పెక్కు మెఱుంగు నారసములు. 14

ఉ. దానికి నీడఁబోవక యుదగ్రపరాక్రమ మొప్ప వద్రక్కి
లానిభతక్ మెఱుంగులవిలాసము నింగి వెలుంగ నుద్భటుం
డై నిగిడించెఁ బార్థసౌదయస్థలి నారస మస్త్రశస్త్రవి
ద్యానిపుణత్వశాలి యగు నన్నరపాలసుతుండు భూవరా. 15

క. వడి నది వీపున వెడలినఁ
బడియెఁ బుడమి నర్జునుండు పదపడి త్రెల్లెం
గొడుకును మున్నతఁ జేసిన
బెడిదపుటేలులయలంతఁ బృథ్వీనాథా. 16

.న. అట్లు దనపతియును సుతుండును భండనంబునం బడుట విని
శోకాకాశ్రాంత యగుచుఁ జిత్రాంగద యులూపియుం దోడన చనుదేర
నచ్చటికి వచ్చె నట్లు వచ్చి యచ్చెలున యయ్యిరువురం గనుంగొని
యుల్లంబు జల్లనఁ దల్లడిల్ల మూర్ఛ మునింగి మేదినిం బడి కొంతవడికిం
దెలిసి యులూపి నాలోకించి.

17

సీ. నీకలంబునఁ బతి నాకుమారునిచేత
ననిఁ బడి యున్నవాఁ డతివ కంటె
నీవు పతివ్రత గావె ధర్మజ్ఞువు
గానిదానవె యేమికారణమున
నిది కార్యముగఁ జెప్పి తీపిన్నవానికిఁ
గొడుకుదిక్కున నాకుసడలు లేను
వరుఁ జూచి పొక్కెద పామాక్షి నీదెసఁ
దప్పు సేసినను నీతనిఁ గృపార్ద్ర

తే. చిత్తవై యెల్లభంగి సంజీవితుఁడుగఁ
జేయవమ్మ యక్కట నాథునేయఁ బనిచి
చావు సూచియు వగవవు సాహసమున
కొలఁదిలేదు నిన్నేమందుఁ గులవరేణ్య.

18

.న. అని పలికి పార్థుం జేరం బోయి.

19

ఆ. మహితకీర్తిలోల మత్పాణవల్లభ
యన్యజనులప్రాణ మరసి కావఁ
జాలునట్టినీకు నేల ప్రాణంబుల
నిట్లు వదలి పోవ నిచ్చి యుండ.

20

సీ. నాథ నీ వెప్పుడు నన్ను మన్నింతువు
కను విచ్చి చూడక యునికి దగు నె
హుంతుమున కెవ్వరు నడ్డంబు రా కుండ
నాదితి పగ్గిజ నభ్యరంబు

విజయఁ జూచి పాపవెలఁది సంజీవన
మణి దలంచెఁ గురున మాజముఖ్య.

32

వ. తలంచిన భుజంగమంబులకుం బరాయణం బైనయమ్మణి
యమ్మహాభాగహస్త తలంబునకు వచ్చిన నాభామిని బభ్రువాహనునా
ననం బాలోకించి.

33

సీ. విజయుండు సచ్చునే వేదదుఱులార యిం
దునిచేత నైన నీతనికి నొక్క
ప్రియము సేయంగఁగోరియును నీకొలఁది యా
రయుబుద్ధి నీతండు రణ మొనర్పఁ
దలఁచిన నివ్వీరు తలఁపు సిద్ధింపంగఁ
జేయుటకును నింత సేయ వలసె
నాకుఁ గావున మోహనం బగుమాయాప్ర
యోగంబు నడపితి నుబ్బలాత్మ

తే. నరుండు నారాయణుండు మహత్తరము సువ్వె
యితని తేజ మెవ్వరికిని నెట్లు దాని
నార్పవచ్చు మీవగ పెల్లఁ దీర్ప నిపుడ
యత్థితుం డగు నీకారవోత్తముండు.

34

వ. మాయాప్రయోగంబ వే తొండు గాదు నీకు మీతండ్రి
తోడ భండనంబు సేయ బుద్ధి పుట్టించితి నింతమాత్ర యని తత్ప్రదేశం
బున నున్న యెల్లజనంబులు నుల్లంబుల నానందంబు నొందఁ బలికి యమ్మణి
పూరపురపతికరతలంబున నమ్మణియిడి దీని నిమ్మహాత్మునిహృదయదేశంబు
మోపు మనవుడు నతం డట్ల చేయుటయుం బాధ్యండు ప్రత్యుజ్జీవితుండై. 35

తే. లేచి కూర్చుండి కలయంగఁ జూచి యెట్లు
సెరలకాంతియు దంతరుచియును బెరయ
నతిమనోహరముగఁ దనసుతునితోడ
మనుజనాయోగ కుశలమే యనుడు నతఁడు.

36

సీ. వినయ మారంగ నాతనిచరణంబుల

కెఱఁగి భవత్పుణ్యవీక్షణమున
నఖిలంబుఁ గుశలంబ యనిన నిజ్జనముల
మొగములయం దెల్లవగవు దోచి
యచ్చెరువాటును హర్షంబుఁ గదిరెడు
నిది యేమి సెప్పవే యెఱుఁగుదేని
నా చెప్పినట్ల రణంబున కేతెంచి
తీవు చిత్రాంగద యేల వచ్చె

ఆ. నిచ్చటికి నులూపి యేమిటి కివుడు స

ద్దెంచె ననుడు భక్తినిర్భరముగ
నతఁడు సాఁగి మొక్కి హస్తముల్ మొగిచి య
య్యహితనూజఁ జూపి యతనితోడ.

37

వ. అంతయు నిమ్మహానుభావ నడుగుం డనిన గాండీవి యాయుంతి
వదనం బాలోకించి కురువంశవిస్తార కా నీరాకకుం గారణం బేమి యిమ్మణి
పూరపురనాథునిదెస నావలన భవదీయచిత్తంబు ప్రసన్నం బయి యున్న
యదియె యిన్నరపతియును నేనును జిత్రాంగదయును నీ కేమియు నప
రాధంబు సేయము గదా యనుటయు.

38

సీ. అల్లన నవ్వుచు నయ్యింతి నతనితో

నాథ నీయం దొకనాఁడు నెగ్గు
గలదె నావుత్త్రునివలనఁ గీ డెక్కడి
యది వినీతాత్మ చిత్రాంగదయును
గినియక విను మేను వినతోత్తమాంగ నై
చెప్పెద నీసుతుచేత నీకు
నావహిలై నశుభ మాహవంబున నీవు
గంగాతనూజు శిఖండి నెపము

తే. గాఁగఁ దెగటార్చి తది పాతకంబు దాని

కనఘ నిష్కృతి సేయక తనువు విడిచి

తేని నరకవాసమునకుఁ బోన వలయుఁ

గాన నిష్క్రమి నేసితిఁ గడఁగి వచ్చి.

39

వ. అది యెట్లంటేని నాకర్ణింపు మే నొక్కనాఁడు సఖిసమేతం
బుగా సురనదీస్నానంబునకు వచ్చి యుండ వసువు లక్కడ కేతెంచి యింత
నంత నొక్క రేవునం దోచి కృతస్నానై నిజరూపంబున సన్నిహిత యైన
గంగాదేవితోడ గాండీవధరుండు శిఖండిం బురస్కరించికొని గాంగేయుం
డేయ కుండం బరమసాయకంబుల నతనిం గూల్చె నట్లు కుత్సితజమూర్జనం
బొనర్చినయయ్యర్జును నేము శాపసంతాపితుం జేయుదు మని చెప్పిన నప్పుర
మానుభావయు దానికొడంబడినపలుకు వలికె నంతయు విని తత్తణంబ. 40

సీ. అరిగి యేఁ దండ్రికి నతైఱుం గంతయు

నెఱింగించుటయు నతంఁడెసక మెసఁగ

భయమున రయమునఁ బఱతెంచి వసువులఁ

బెక్కు విధంబులఁ బ్రియము వుట్టఁ

దెలిచి పార్థించిన నలుక వో విడిచి వా

రతనితో విను సమయం బొకండు

సేసెద మనిలోన వాసవిఁ దత్సూనుఁ

డగుబభ్రువాహనుం డస్త్రవితతిఁ

అ. బఱపి కూల్చె నేనిఁ బాయు నక్కిల్బిష

మనిన మగిడి వచ్చి యాభుజంగ

నాథుఁ డెల్లఁ జెప్పె నాకు నిప్పని దగ

నిట్లు దీర్చితిని సమిద్ధదేజ.

41

వ. తీర్చిన తెఱంగు నెఱింగించెద నని పలికి బభ్రువాహను నుప
లక్షించి యిక్కుమాగుండు నీతో సమరంబు సేయ నొల్లక నీకు నమస్క
రించి మరలి మందిరంబునకుం బోవు చున్ని బుద్ధిం గని సమయకార్యం
బునకు నిది యవసరం బని యూహించి రయంబున నితనికడకు వచ్చి
రణంబు మీతండ్రికిఁ బ్రియంబును ధర్మంబు నని చెప్పి యితనిం బోరికిం
బురికొల్పి యివ్వీచునియందు వసువులు సెప్పినవిధంబు గలుగునట్లుగా
విక్రమవిశేషం బానహించితి.

42

ఋణవిముక్తి.

గౌరవ.

[ఈకవి పదునాలుగవ శతాబ్దాంతమున జీవించెను. ఇతడు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునే కాక నవనాథ చరిత్రమును సుతాంక ద్వీపద కావ్యమును రచించెను. ఇతడు స్కంధపురాణమందలి హరిశ్చంద్రకథననుసరించి చెందటిదానినివాసెను. తిర్విత శంకరకవి, శరభకవి, మల్లారెడ్డి మొదలగువాడు రచించిన హరిశ్చంద్రకథలకీతని గ్రంథ మేమాత్రం. తస్మాత్తత్తజనుకవి ఇట్లు చెప్పుకొనెను. ఈకవులందఱు శరణంపంబు జేయఁబడరించి వీనులపండువుగాగ ఇతనిశైలి మృదుమధురమై లోకోక్తులతోను, స్వభావోక్తులతోను నిండి, రసవంశమై చెల్లవారుచుండును. ఈ భాగమున వీరభాషుండు హరిశ్చంద్రుని గొనువిధము వర్ణితము.]

ద్వీపద. అనిరాజ మనిపుత్రుఁ డాడుపాక్యముల

వీని యంత్యజుండు మోము విసిసిపఁ బలికె

బరిణ మించిత నిన్ను బాపనవడుగ

తిరుగక యీమాట తిరిముగా నిలుపు

వక్కసేయని లేకె వాడని నన్ను

లెక్కసే మక కరాళించె నీరాజు

వాటమై యీమాట నడి నమ్ము వోలె

నాటియున్నది నేడు నామసంబునను

గెంటకయ్యయప్ప గెంటకె యీమెలుప

బంబుగా నేలక పాయదు కోప

మప్పుధనం బింతయని గురినాకుఁ

జెప్పుము చెల్లింతుఁజేకొను మనిన

సలరి సత్త్రుకుఁ డతని తోడెల్లియఁ

బలికె నీభూపాలు పెదరున నడి

చేతి సంకెల వీడఁ జేసెదవేని,

చాతవు; నాపాలి ధర్మదేవతవు;

వేడుక జట్టిగావించి నాపూన్ని-

వీడనాడకు; మాకువిత్ర మింతనిన

లోఁగియీతకుఁ గాని లోతనిబట్టి

పేంగకసర్వదా వినియెదవేని

పురుషుఁడేనుఁగు నెక్కి పొడవుగా నిక్కి
 వరరత్నమెగిరిపో వైచినపొడవు
 ధనరాశి మాకిమ్ము; వీఁడు నీసొమ్ము
 గొను మన్నవాఁడునిక్కుచుఁబల్కె, “నీకు
 ధనరాశియిచ్చోటఁ దరలకయిత్తు
 నొకవిఞ్చారము మాకు నొదవె నీరాజు
 సుకవాసి; పనిపండ; చూపు గుఱ్ఱింబు;
 మామిడిక్రింది సోమరి; మేదకుండు;
 బూమెతుంటరి; యెనుపోతుపైవాన;
 మొండరి చల్ల చప్పుడు గోడచేర్ప
 చండిపోతనునట్టి జాడనున్నాఁడు,
 చెప్పినపని జాగు సేసినవేళ
 ముప్పిరిగొను కోపమున మొఱపెట్ట
 దుడ్డునవీవు కంతులుగట్ట మోఁది
 జడ్డువాపినఁ గొల్పు చాలునాకనుచుఁ
 దక్కిపోయిన వెంటఁ దగులనావశమె?
 యుక్కునఁ బెనఁచినట్లున్నాఁడువీఁడు
 గొలుసుదప్పినయట్టి కోఁతిచందమునఁ
 గలధనమీవురొ క్కముగొని పోదు
 విల్లాలుఁ బుత్తులు హితులు బంధువులుఁ
 దల్లిదండ్రులు నన్నదమ్ములుఁ గలుగు
 వాని నెమ్మది నమ్మవచ్చుఁగా కిట్టి
 వాని నేగతి నమ్మనచ్చునా? కనిన
 నక్షత్రకుండు భూనాయకుఁజూచి
 దక్షతఁజండాలుఁ దగనొడంబడిచి
 పూటపూటకు జరుపుదు వుచ్చిచనక
 పూటకాఁపవెనీవు? పొమ్మనియనక
 మితివోకమున్నె నీమోఁది ధర్మంబు
 మతమునఁజెల్లింపుమాకిప్పు డనుచు

బోధించి పక్కలు వొడుచునవ్వడుగు
 శాధకునలసి భూపతి మదిలోన
 నెడపకధనముఁ బ్రోవిడి “నేటితోడఁ
 గడతుఁ గొళికుమాయ ఘట్టమే” ననుచు
 వీర బాహునిఁజూచి వినుమనిపలికె
 నీరీతినపనమ్మి కేలనామిఁడఁ?
 జాల నీతని కిల్కి సత్యంబుకొఱకు
 నూలిపోగునఁజిక్కి నుసలకున్నఁడఁ
 దల్లి సత్యమునాకు దండ్రీసుజ్ఞాన
 మెల్లెడ సోదరుఁ డెగుఁగుధర్మంబు
 చెలువార ధైర్యంబు చెలికాఁడు శాంతి
 కలసతి వినయంబుకొడుకు చర్చింప
 నేసత్యమునకుఁ గా నిప్పుడునీకు
 చాసుఁడనై జట్టి దక్కుచున్నఁడ
 నట్టిసత్యంబు నేడగు నాకుఁబూఁట
 గట్టిగాఁజేపట్టి కలఁకపోవిడువు
 నీయాజ్ఞఁదలమోచి నీకనుసన్నఁ
 బాయక నీపంపుపనులొడఁగూర్తు
 నలఁగక నాచేయు సంతకాలాఁబు
 నలసిన, సొలసిన, నటు నిటుఁజనిన
 మఱచిన, వెఱచిన, మఱిసిధనంబుఁ
 జెఱచిన, బఱచినఁ జేయలేననిన
 విసికిన, గసికిన వెడనిద్రనొంది
 నుసలిన మసలిన నొప్పిఁ జెప్పినను
 మెఱుఁగులు గ్రమ్మనామేటి ఖడ్గమునఁ
 దఱిఁగి గక్తముగాఱఁ దనతలఁద్రెంచి
 నీపాదములమిఁద నిలుపుదునిదియె,
 నాపూని “కనిన సంతట సమ్మతించి
 వీర బాహుఁడు తనవెంట నేతెంచు

ఘోరమూర్తుల సతిక్రూరవర్తనులఁ
 దసకింకరులఁ బంపిధనముఁదెప్పించి
 ఘనతరహర్వతా కారంబుగాను,
 బెనురాసి వోయించి స్రియమురెట్టింప
 ముని కుమారునకిచ్చి ప్రేమిక్కి “పొమ్మ” నిశ
 నక్షత్రకుండు నొనందంబు నొంది
 లక్షభంగుల నృపాలకుని దీవించి
 “యర్హ్యశఁ నూకునీ వొడఁ బడ్డధనము
 సర్వంబుఁజెల్ల నీశ్వరసాక్షిగాను!”

40

43

పతివ్రత.

అనంతమాత్యుఁడు.

బ్రహ్మాండమంతయు భోజరాజీయము, రసభరణము, భండశాస్త్రము, అనుభూఁడు
 గ్రంథములను రచిచేసి రసభరణమును క్రీ. శ. 1431 సంవత్సరమున ముగించినట్లు ఇతఁడు
 వ్రాసికొని యుండుటచే ఈకవి పదునైదవశతాబ్దాదిలో నివసించియుండెనని చెప్పఁగలము.
 భోజరాజీయము వనోహరమైఃకథలతో నిండియున్నది. ఇది అహోబల నృసింహస్వామి
 కంకితము ఇతనివైలినలకఁబడెను, సందర్భశుద్ధి గలిగి, అనర్గళధారతో ఒకఘటించును.

పాత్యభాగము అన్నదానమహిమఁగూర్చి చెప్పెను. భోజుఁడు సర్వటియననిద్దనఁ
 దనయింటికి రావించి యాతనివలన సనేకచరిత్రలను, మహిమలనువినుచు ఇది భోజరాజీ
 యము-పస్తాశ్వాసమునందే స్మరింపఁబడినది.

క. అప్పుడు నయ్యనుబమ్మఁడు

తప్పక యేలిథు కు నన్నచానము వినయర

బొప్పగ నిడునది గారణ

బెప్పుడు సిగి గుదల దీతనియింట నృపాలా.

11

. వ. టిల్లు జరుగుచుండ నొక్కనాఁ డవ్వది నెలు దిమ నుటఁదిప్రియ
వాదితనంబు చూచి కనుకుట్టుఁదనంబున సతనిధర్మంబునకు విఘ్నంబు
గావింపఁదలంచి తమపురుషులం జేరి సఖేదంబుగా నిట్లునిరి. 2

ఉ. అత్తకు మేమునూర్వులుక మాయమచిత్తములోని వారమై
వత్తుము పెద్దవారుగలవారికి నన్నియుఁ జెల్లుఁ గాక నేఁ
డితఱి మమ్ముఁ బుచ్చి పని యెవ్వరు గొందురు మిమ్ముఁ జూచి నో
రెత్తగ నోడి యేకలకు లెన్నఁడుఁ జెప్ప మెఱింగి యుగడియన్. 3
స. అని పలికి తమతోడికోడలిం బ్రసంగించి. 4

క. పనిపంప వెఱతు మాబిడ
పని యెప్పుడు చేసిచేసి పాయపడితిమె
వ్వనిరాజ్యమని యెఱుంగదు
తనచేతకుఁ దోడు మమ్ముఁ దప్పులుపట్టున్. 5

క. తా మాకు నత్తయైనది
యామఱఁదియు మాకు మామయై వర్తించునో
నే మయ్యిరువురచేతను
బాములఁ బడలేము నారిపాములభంగిన్. 6

ఉ. పాటుల పేరు చెప్పుకొని బా నెఁడువప్పును బాముసంబు నై
దాటు పనంట్లవంటకము నాజ్యముఁ గమ్మని కూరగాయలున్
జూటలు దించు వారసతి చొప్పున గోళ్లను మీటుకొంచు మా
తో కొడగొట్టు నీదగరతోఁ బడఁజాలము వేయఁబెప్పినన్. 7

క. తనగడన లేదు మీతె
చ్చిన యవి తోడ్పొన వ్యయము చేసెడి నింకి
తనితోడి పొత్తు పదిపే
లును పచ్చె మనకు విభక్తులును గావలయున్. 8

క. తనయాలను దానును గుఱు
వను గట్టను నిట్టి యాయవస్థలఁ బడ నే

మును మీరును నటెచాలుఁ

దనిసిత మి బ్రతుకు పట్టు దయ్యమెఱుఁగున్.

9

వ. అనవుడు నది యట్టిద యన యన్నదమ్ములు నిజానజం బిలిచి
దేశకాలవిశేషోపన్యాసంబు మొదలుగా నమంచితప్రసంగంబులు తొలుత
సలిపి తదనంతరంబ యిట్లనిరి.

10

ఉ. ముందభిభంగికాదు కడు మూర్ఖతనంబులు పెద్దయింటిలో
నిండజేయోజయుం జెఱచు నేపనికై నను బొడ్డువంపలే
దందుకుఁ దోడు చీమచిటుకన్నను వాడుకు వచ్చుచుండు నీ
సుందరిలాగులే పలనఁ జూచిన లెస్సలు గావు తమ్ముఁడా.

11

క. నీవును మనకలిమి యెఱుఁగు
దే వారికి నైనఁ బెట్టుటిది బుద్ధియె నీ
కావిద్య వెన్నతోడిది
గావున వలదన్న చూనఁగా నేర్చెదవే.

12

చ. అనవుడుఁ జిన్నవోయి యతఁడా ననమించుక వంచి నీరలి
ట్లనుట మహీసురావళికి నన్నము పెట్టుట మాన్పఁగాదె యే
మనినను మానజాల నని యాత్మఁ దలంచుచు వారిమోము గ
న్గొని యొకకొంతసేపటికిఁ గొంకిక బింకముతోడ నిట్లనున్.

13

క. ఎప్పుడు సహజన్మలగుట
దప్పెడునే వేరు వడుట తప్పే మున్నీ
చొప్పిలఁ గలదియ కాదే
యిప్పుడు నిర్ణయము నేయుఁ డీరని పల్కెన్.

14

వ. ఇట్లు తనులో సంపాదించి యయ్యన్నదమ్ములు మువ్వకు
విభక్తులై పిన్నాతని నొంటిఁజేసి పెద్దవారిద్దఱు నొద్దికడై కలిసియుండి
పరోపకారంబున కవకాశమియ్యరైరి. అంతవారింటఁ గుటుంబభారము
నందు బుంగుకుపడ శిశువులు కూడుకూడనుచుండ వారిభార్యలు.

15

ఉ. కుగలమొగంబు చూచి యనుమాత్రముఁ బేదటికంబు లేక ఖ్యా
తీగ మనుచున్నవాఁడు భవదీయకనిష్ఠుఁడు వానిఁ బట్టి పా
లుగొనఁగ రాదెమున్నతఁడు లోన నడంపగఁ బోలు సొమ్ముమీ
క గపడకున్న రాజునకు నైన మొఱో యని చెప్పజాలరే. 16

న. అని పల్కుచుండెరి. చిన్నవాఁడు సౌజన్యధనుఁడు గావున
విశేషతిథులయందు సపుత్రకళత్రంబుగాఁ దరయఁగ్రహస్వితయంబు రా
వించి తనపంక్తి నశనంబు పెట్టుచుండును. బ్రాహ్మశాస్త్రములు ప్రితి
దినంబును నతనిగృహంబున నాహారంబు గొనుచుండును. ఒకదినం బాతని
గృహిణి యాగృహస్థునితో నిట్లనియె. 17

క. మీరెల్లపుడు విప్రస

మారాధనతత్పరాత్ములయి వారల కా

హారములు పెట్టుచుండుదు

రా రయ నందునగు సిద్ధి యది యెద్ది యొకో. 18

వ. అసవుడు నాతండ్రివిషయము కాశికాపురనివాసును విశ్వనాథుఁ
డు వరించుగంగ యెటుంగు నేనామెవలన నీచృత్తాంతమె టింగి
నచ్చెద. 19

క. ఆకొనివచ్చిన విప్రుల

దాకిపక యశనమిడుము తత్పరమతి న

జ్ఞాకలి సేయకు కుడువం

దోకొని రా పర్వమగుతిథుల మనచారిన్. 20

క. అని చెప్పి యాతఁడరిగిన

వనితారత్నంబు విప్రవరులకు నన్నం

బనుదినము పెట్టుచుండగఁ

గని విష్ణుఁడు దానిచిత్తగతి యరయంగన్. 21

వ. కోల యూత గొనుచు వచ్చి దానియింటఁ గూర్చుండఁబడి
ఁంతగతప్రాణుండు వోలెం దద్దహభిత్తి నొత్తిగిలియున్న యన్నీరజ

నాభుకపటవేషంబు చూచి కేవలవిప్రుండుగా వగచి యితండెంతదవ్వల
నుండి వచ్చెనో కదే యంచు గడు దస్సియున్నవాడని తత్తటించుచు
నతనియడుగులు గడిగి తాలవృంతానిలంబున సేదదీర్చి తండ్రి నీవెవ్వ
రెందంకివచ్చి తెట పోయెదేమియిచ్చ యనినతడయ్యతివకిట్లనియె. 22

నీ. ఒకచోట గాదు నాయునికి యెచ్చటనైన
నుండుమఁ జమ్మ నాఘండ నేను
ననుఁ బ్రీతి నిందు రమ్మని పట్టెడశనంబు
పెట్టు ధర్మప్రాణి పుట్టునొక్కొ
యని యెందుఁ జరియింతు నతివ నేటిప్రమాణ
మున మహాతపముచే ముట్టఁబడితి
నేమి సేయుదు నింక నీయస్థిరదేహ
మెట్టుగానున్నదో యాయవస్థ

అ. వె. కేనిగతియొ నాకు నేమియు నిచ్చగా
దచుచు మాటమాట కధరపుటము
దడుపుకొనుచు డప్పి వడుచు నీరెల్లుతోఁ
జెప్పె దైన్యరసము చిప్పిలంగ.

23

న అంత నాసాధ్య.

24

క. కడునాఁకొంటిని లెండని
వడిఁ కదళీదళము పటవి వనితారత్నం
బొడికముగఁ గూడుగూరలు
నిడునంత ననేకవిప్రప్రేతైశుచుటయున్.

25

వ. అప్పుడవ్వి ప్రయాపశోభితుండగు విష్ణుడ విప్రవనితం జూచి
యిట్లను మీరన్నదానంబు సేయుదురని విసి యిందు నచ్చి నెట్టివాడ
నైతి నాదేహంబడిచి పడియెడు నీచేసినయన్నంబల్పంబీ వచ్చినమహాను
భావులం జూచితి గదా వీరలదీపవాగ్నులు దావాగ్నిబడ బొగ్గులకంటె
నశిశయించి యున్నయవి నీవేమిట వార్చెదవు చెప్పుమనిన నవ్విప్రవనిత

తండ్రి సీత్రసాదంబున నన్నియు సమకూరెడుం గాక కొంచెపడియెడునే
చారి పనికింత చింతించ నేల మీరారగింపుండ నన నతండ్రి ట్లనియె. 26

క. తుట్టిడితులై వచ్చిన
సత్పురుషులఁ గనియుఁ గుడువఁ జాగునెహస్తం
బుత్పలలోచన నన్నిట
తాత్పర్యవిహీనుఁ జేయుదా యిచ్చోటన్. 27

క. అని యుజచేతనే యానొ
శేనముం బట్టుకొని యున్నచలమరిఁ గని య
వ్వనిత చలింపని నెమ్మన
మున మిపుల కర్ఘ్యపాద్యములు దగ నిచ్చెన్. 28

చ. అసదృశలీల నవ్వనిత యంబుఘటావళిక్రింద నున్నయ
య్యిసుకటు చేటలం జెరిగి యింపగుబియ్యము చేసి వేడ్కతో
నెసతులఁ బోసి వండి పెరవేర్పడ నయ్యశనంబు భూదిటా
కసులకుఁ బెట్టెఁ గన్దనిసి గ్రీక్కున నాకతి వీఱునట్లుగన్. 29

సీ. ఉదయవర్వత మెక్కకుండ భానునిఁ దొల్లి
వారించినది పతివ్రతయ కాదె
హరిహారాబ్జజల మువ్వరఁ దనూజులఁ జేసి
వాలినయది పతివ్రతయ కాదె
జముఁబట్టి మగనిప్రాణము మామకన్నలు
తావించినది పతివ్రతయ కాదె
ప్రజలెల్ల మొక్కంగఁ బలిఁకూడి వినువీధి
వర్తించినది పతివ్రతయ కాదె

ఆ. వె సత్యశౌచములకు జన్మదేశము పతి
వ్రతయ కాదె శాస్త్రమతమునందుఁ
గాన మహిఁ బతివ్రతానుభావము పేర్చి
అనుభవతింపఁగలరె యున్యజనులు. 30

వ. ఇట్లు పతివ్రతాతిలకం బావిప్రసమూహంబునకు నాహారంబు
వెట్టిన విష్ణుడు నిజరూపంబు చూపి.

31

క. మెచ్చితి నీకొకవర

మిచ్చెద వేడుమని యానతిచ్చె విభుడు మీ

రిచ్చువర మెందు బోయెడు

నచ్చువు గృహ నారగింపుడనియె ననితయున్.

32

వరకాల వరనము.

[జక్కన వికృతార్కచరిత్ర - చతుర్థాశ్వాసమునుండి యుద్భవము]

క. వేసవివేడి సహింసక

వేసఱుజీవులకు నెల్ల విశ్రాంతికర

శ్రీసంపాదనకరమై

యాసన్నంబయ్యె నంబుదాగమ మంతన్.

1

ఉ. తూనిగలాడె దోయనిధి దోరపుమ్రోతజ నించె బంక్షులై

కానబడె బలాకములు కప్పయెలుంగు చెలంగె నిర్జల

స్థానమునందు గుంజము తుదం గృకలాసము నిల్చి నింగికై

యాననమెత్తె భూమిరజ మంగములన్ బెరయించె బిచ్చుకల్. 2

క. తదనంతరంబ జనముల

కిది పగలిది రాత్రి యనుచు నేర్పఱుపంగా

హృదయముల కగోచరమై

చదలం బొదలంగ జొచ్చె జలధరవిశతుల్.

3

మ. దళితానంతదిగంతమై ఘుమఘుమధ్వానంబు సంధిల్లగా

గలయం బాములవ్రేలగట్టినటు లుగ్రవ్యగ్రలీల నిర

ర్గళధారాళకరాళమై కురిసె వర్షం బెందు నేయింటివా

రలు బొర్లింటికి నేగకుండంగ నహారాత్రంబు చిత్రంబుగన్.

4

స్వార్థపరార్థులు.

శ్రీనాథుడు.

[శ్రీనాథుడు పదునైదవ శతాబ్దపుభ్యమందుండెను. కొండ పీఠినేలిన చెడ్డి రాజులయొద్దను, పిమ్మట రాజమహేంద్ర నగరమును బాలించిన చెడ్డిరాజులయొద్దను విద్యాశాఖాధికారిగను, ఆస్థానకవిగను నుండెను. తానురచించిన శృంగార నైషధము కాశీఖండము, భీమఖండము, హరవిలాసము మొదలగు గ్రంథములను రాజులకో, రాజా శ్రితులకో అంకితమునిచ్చెను. ఇతడు దేశసంచారముచేసి యనేక పండితులను వాగ్వాదముననోడించి లోకప్రఖ్యాతి గాంచెను. ఇతనికి కవి సార్వభౌముడను బిరుదు కలదు.

సంస్కృతమున శ్రీహర్ష కవి శృంగార నైషధము రచించెను. విద్వదౌషధమని పేరొందిన నైషధము నీతఁడాంధ్రీకరింపఁ బూనుటయే యీతని వైదుష్య మెట్టిదో తెలుపఁ గలదు. పాత్యభాగము శ్రీనాథుని శృంగార నైషధములోనిది. నలుఁడు దమయంతీ స్వయం వ్రమునకుఁ బోవుచుండ దిక్పాలు రాతని నెదుర్కొని తమ దూతగఁ బంపఁదలచియీవిధ ముగా మాట్లాడిరి.]

తే. గీ. విమలతర టివ్యగగన యానముఁమీఁద
ధరణిఁ గొలుపున్న యాదిగీశ్వరులఁ జూచి
యదృఢతాకాక్రింతచిత్తుఁడై యధిపసుతుఁడు
చేరఁ జనుదెంచె నంతంతఁ దేరుడిగ్గి.

1

వ. ఇవ్విధంబుచరణంబుడిగ్గి మూర్తంబైన రామణీయకగుణాద్వయ వాదంబునుం బోని యమ్మేదిసీరమణుండు సుత్రామాదినిబుధరాజచ యంబునకు నభివాదనం గాచరించి ప్రింజలియై పార్శ్వంబున నిలిచి యుండె, నయ్యమృతాశు లతనింజూచి దమయంతీనిరాశంబులైన యా శయంబులతోఁ బరస్పరముఖావలోకనంబులు చేసిరి. అప్పుడు నంచనా కపట నాటకసాత్రధారుండైనశునాసీరుం డాస్పృహకుమారున కిట్లనియె. 2

సీ. అన్న యెవ్వరివాడవయ్య సేమమె నీకు?
నైషధుండచుబుద్ధి నాకుఁ బొడమె;
గారాపుఁజెలికాఁడు వీర సేనుఁడు మాకు
నాతని రేఖ నీయందుఁ దోచె

నేమికార్యముగ గోరి యెఱుఁగ బోవుచున్నాడ?

వెచ్చడు నీచారిత్రమేముపిందు;

మెఱుఁగుచో నీవు మమ్మింశఱు లెస్సగా?

నెఱుఁగకుండిన నేమి? యెఱిఁగికొనుము;

తే. గీ. దండపాణి యితం డనలుర డతండు

నరులుఁడి తఁడేను నిర్జరవల్లభుండ;

లిండితార్థంబు విను; మేల పెక్కుమాట

లరులెవచ్చితిమి మును నా జరింపు.

తే

వ. మఱుహూర్తమాతగ్రంబున మార్గభేదం బపనంబుచే కార్యని
వేదనం బొనర్చెద మనిపలికి యభిధాకుశలుండైన యవిజ్ఞబుధనాయకుం
డొరకుండిన.

4

తే. అర్థి యనుపేరు చెవిసోఁకినంతమాత్ర

జాదుకోఁ బలకించె నజ్ఞనవిభుండు

ప్రావృక్షేణ్య పయోధర ప్రభవమైన

గాలి ననిచిన నీపవృక్షంబు వోలె.

5

వ. ఇట్లు సంతసెల్లి ధూవల్లభుండంతర్గతంబున.

6

కి. త్రిదశులకును దుర్లభమై

మనధీసంబైన యట్టి మంచిపదార్థం

బది యెట్టి వాక్కి పోగమ

యొదపునొకో యడిగినపుడ యుచితంబునకుకొ.

7

తే. అడిగినప్పుడె యెత్తునే బ్రాహ్మమైన

నర్థిమాతగ్రంబునకు వేడ్క యతిశయిల్లా

నట్టి యేనిందునంతపాఁడాసపడిన

నకట యేమిచ్చి పరితోషమందుపాఁడె.

8

క. పోగబుకంటె భీమ

యోగోపతనూజమీదఁ గూర్చిగలదు నీ

. ర్వాణాధీశ్వరుఁడయ్యలి

వేణీ మదిఁ గొరెనేని వేగమ యిత్తున్.

9

గీ. ఎద్దియొకొ వీరియభితాప మెఱుఁగుభంగి
యడుగకయ మున్న యీవి భాగ్యంబుగాదె
వాంఛ నెఱిఁగియు సర్థార్థి వచనదైన్య
మాత్మసహియింపఁ జాలువాడధమదాత.

10

మ. కటికితనంబు మాన్చి చటుకాకువిడంబముఁ గూర్చి లజ్జనం
కటపడఁజేసి యర్థిఁ గడుఁగాటియపెట్టిన పాతకంబు న
క్కట తలఁగంగఁజాలునొకొ కాలవిలంబము నాచరించి పి
మ్మటఁదదభీష్టితార్థము సగుర్పణ సేయుప్రదాత యెమ్మయిన్.

11

చ. కమలము పంకసంకరవిగర్హిత మర్హముగాదు నిల్వఁగాఁ
గమలకు నంచు నెంతయును గొతుక మింపెసలార స్థిదోః
కమలము నిర్మలంబు నతిగాఢవివేకులు తద్విహారస
ద్ధముగ నొనర్తు రప్రతిమదానకళాకలనాధురీణతన్.

12

ఉ. దాన కళా కలాప సముదంచిత సారవివేకసంపదన్
మానితయూచమాన జనమానసవృత్త్యభి పూర్తిబుద్ధి యె
వ్వానికి శ్రేదోకింతయును వాడొకరుండు భరంబు ధాత్రికిం
గాసలు గావు శైలములు గావు పయోధులు గావు భారముల్.

13

గీ. తలఁపనధమర్లుడొ కడు ప్రదానపాత్ర
మిచట నొక్కటి గొని మీఁదనిచ్చుఁగోటి
సుకృతసంపదఁ బారలొకకకునీడ
మాసపడువారి కిదియ బేహార మరయ.

14

వ. అని ముహూర్తమాత్రంబు చింతించి యానిషధరాజు ప్రసన్న
ముఖుండై యాబర్హిర్ముఖుల కిట్లనియె.

15

గీ. ఏను చేసినపుణ్యంబు లెట్టివొక్కొ
ఫలితమయ్యెను మత్పూర్వపరమతపము

లింతశల్యాణకరమశానై యీదినంబు

కౌతుకం బారదర్శింపఁ గంటి మిమ్ము.

16

న. నాయందు మీ పేక్షించిన ప్రయోజనం బాసతిండు ప్రాణం
బైనను బాగ్గణాధికంబైనను నదియెట్టిపదార్థంబైన నిచ్చెదనని నిర్విశం
కంబుగాఁ బలికినయుర్విశ్వరునకు గీర్వాణవల్లభుం డిట్లనియె.

17

ఉ. ఓమిహికాంశు వంశకలశోదధి కౌస్తుభరత్న భూపతి

గ్రామిణి యస్మదీయమగుకాంక్షితమున్ విను భీమపుత్రిపైఁ

గామన సేసి వచ్చితిమి గమ్ము సహాయము నూకు సిక్కపుం

ప్రేమయుభక్తియంగృహయఁబెంపుగఁ జేయుముదూతకృత్యమున్.

వ. భూమండలంబున రాజనందను లెందఱులేరు? వారిప్రయో
జనంబేమి? యంబరంబునం దక్కినగ్రహంబులు గ్రహరాజం బోలనే
ర్చునె? యగాధగుణాంభోధి వగునీవు సహాయంబుగా మాకు సాధింపరాని
కార్యంబు గలదే యని సలికిన.

19

గీ. బలనిషూదను కపటంపుభావణములు

విని నృపాలుండు వలికెఁ దద్విధమ గాఁగఁ

గుటిలబుద్ధుల గెలువంగఁ గుటిలమతియ

యర్హ మగుఁగాని నీతిగా దార్జనంబు.

20

వ. అఖిలభూతాంతర్వర్తనంబుల నెఱింగెడు మీకు నెఱుంగం
డనియర్థంబుచుం గలదె యట్టిమిరివిధంబున నానతిచ్చిన నేమి యనం
లదు? ఏనయ్యొగనం గోరి వరియింపఁబోవుచున్నాడ నమ్మిచ్చేకంటికిం
కుంటెనతనంబెట్లు సేయనేర్తు. ఏను మీరహస్యం బెట్లు రక్షింపనోపుదు
మనోరథపరంపరాసుధారసంబునఁ బరవశుండైన నాకు భావగోపనంబెట్లు
సిద్ధించు వివిధరక్షాధిక్యతపాలితంబులైన రాజశుద్ధాంత భవనకత్యూంత
రంబు లేప్రకారంబునం బ్రవేశింతుఁ బెద్దకాలంబుననుండియు నాయుడు
వినుకలిం దద్దయుం గలిగియున్న యముద్దియతో మీప్రసంగం బెబ్బంగి

జేయుధుఁ గాన హాస్యకారణంబగు నిక్కార్థంబునకు నన్ను భావకుం
జేయకుం డనిపలికినఁ బొలోమివల్లభుఁ డిట్లనియె. 21

సీ. ఈమాటలాడకు మిందువంశవతఁస

యాడి తప్పఁగ వచ్చు నయ్య సేకు
క్షణభంగులంబైన సంతారమునకుఁగా
ధర్మంబుఁ గీర్తియుఁ దగు నె విడువ
నన్వయంబున కాదియగు చందురుఁడు వోలె
నకలు కళంకి వేలయ్యెదీవు?
చిరకాలమున నుపార్జింపఁబడ్డప్రసిద్ధి
నేగిఁబొందగ నుపేక్షింప వలను

తే. గీ. పరుసనైన చింతామణిఁ బసరమైన
కామధేచువు మ్రానైనకల్పకంబు
నడిగి వైఫల్యమును బొంద రర్థిజనులు
మిన్నకయ పోదుమే యేము నిన్ను నడిగి? 22

చ. అసదృశదానవై భవమహాగుణధన్యుని నిన్ను దేవతా
విసరము యాచకత్వమున వేడఁగవచ్చుట కారణంబుగా
బ్రసవవికాసమాత్రమునఁ బాండురభానము నొందుఁ గాక య
కసము యశోవిహీనమగు కల్పమహీరుహపంచకంబుచేక. 23

ఉ. అక్షరముల్ పఠించునమయంబునఁ బాఠము సేయఁడయ్యెనో?
శిక్షితవర్ణమధ్యమునఁ జెందెనొవిస్మృతి? నంచు, నర్థులు
త్రేక్షు యొనర్తురీక్రియనభీష్టఫలప్రతిపాదనక్రిమా
దక్షుని నిన్నుఁ గూర్చిన యథర్థనికారమున న్నకారమున్. 24

శా. ఈయర్థంబు ఘటించవన్న నృప నీ కేంతేని మేలయ్యెడున్
మాయాశీర్వచనంబులం ద్రిడగతీమధ్యంబున న్నియశ
శ్చాయామండల మిందుకుందకుముదస్వచ్ఛంబు సంధించు నెం
ధాయుక్తిన్ శితిపీతరోహితహాద్వర్ణోపసంహారమున్. 25

వ. పృథు.

26

తే. గీ. అధిప మాకిది పురుషార్థమనియె వహ్ని
పార్థనముచేకొనుమటంచుఁ బలికె జముఁడు
రాజ యన్యోపకార సంప్రభవమైన
యశముఁ గైకొనవయ్య నీననియెఁ బాళి.

27

వ. ఇత్యైః సంగునం జాటుగర్భంబు లైనవేల్పులవాక్యసందర్భంబు
లాక్షణ్యించి వైదర్భీవివాహకౌతూహలయ్యును దద్దూత్యభారంబు
వహించె.

28

ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ.

పోతన.

[బమ్మెరపోతన క్రీ. శ. రసూరమి 1400 నుండి 1460 వఱకు జీవించెను. ఇతఁడా ర్వేల
నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు; ఏకశిలాకగరవాసి; సహ జపాండిత్యమును బిరుదముగలవాఁడు
శ్రీరామభక్తుఁడు. నరాఁకిత మీయరాదనితలచి తనభాగవతమును శ్రీరాముని కంఠీతము
చేసెను. ఇతనికవిత శబ్దాలంకారములతోఁ గూడి మాధుర్యగుణసహితముగ నుండెను.
ఇతఁడు భోగినీదండకమును, తీర్థద్రావిడమును వ్రాసెనను వాడుకకవి.

పాఠ్యభాగమున శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యభామను, జంబవంతినిఁ బెండ్లాడుక ధగలను.
ఇది భాగవత పదమస్కంధములోనుండి గ్రహింపఁబడినది.]

వ. సత్రాజిత్తునుపామ సూర్యునకు భక్తుడై చెలిమి సేయ
నతనిఫలన సంతసించి సూర్యుండు శమంతకమణి నిచ్చె, సామణి కంఠం
బున ధరియించి సత్రాజిత్తుండు భాస్కరునిభంగి భాసమానుండై న్వా
రికా నగరంబునకు వచ్చిన దూరంబున నతనిం జూచి జనులు మణిప్రభా
పటలతిరోహితదృష్టులయి సూర్యుం డని శంకించి వచ్చి హరి కిట్లురి. 1

మ. దివిజాధీశ్వరు లిచ్చగింతురు గదా దేవేశ నిక జూడ యా
దవవంశంబున గూఢమూర్తివి జగత్ప్రాణుండ వై యుండఁగా
భవదీయాశ్రయి జూడనే డదె రుచి ప్రచ్ఛన్నదిగ్భాగుడై
రవియో నీరజగర్భుడో యొకఁడుచేరక వచ్చె మార్గింబునన్. 2

వ. అని యిట్లు పలికిన మూఢజనులం జూచి గోవిందుండు నగి
మణిన సేతుం డైన సత్రాజిత్తుండు గాని సూర్యుండు గాఁడని పలికిన
నంత సత్రాజిత్తుండు శ్రీయతంబయి మంగళాచార సంచారితం బైన
తనగృహంబునకుం జని మహీసురులచేత నిజదేవతామందిరంబున నమ్మ
ణిశ్రేష్ఠంబు ప్రవేశంబు సేయించె నది బ్రతేదినంబును నెనిమిదిబారువుల
నువర్ణంబు లొసంగు చుండు. 3

• క. ఏరా జేలెడు వసుమతి
నారత్నము పూజ్యమానమగు నక్కడ రో
గారిష్ట సర్వమాయిక
మారీ దుర్భిక్షభయము మాను నరేంద్రుడా.

క. అమ్మణి యాదనవిభునకు
ని మ్మని హరి యడుగ నాతఁడీక ధనేచ్చక
బొమ్మని పలికెను జక్రికి
నిమ్మణి యీకున్నమీఁద నే మా ననుచున్.

వ. అంత.

చ. అడలెడు వేడ్కఁ గంఠమున నమ్మణిఁ దాల్చి ప్రసేనుఁ డొక్కనాఁ
డడవికి ఘోరవన్యశృంగయారతి నేగిన వానిఁ జంపి పైఁ
బడి మణిఁగొంచు నొక్కహరి పాటఁగ దాని వధించి డాసియే
ర్పడఁగను జాంబవంతుఁడు ప్రభాతదిగంతము నాశమంతమున్. 4

క. కని జాంబవంతుఁ డానుణిఁ
గొని పోయి సమీప శైలగుహఁ జొచ్చి ముదం
బునఁ దన కూరిమిసుతకును
ఘన కేళికందుకంబుగాఁ జేసి నృపా.

వ. అంత సత్రాజిత్తుండు తనసహోదరుడైన ప్రసేనునింగానక
దుఃఖించుచు. 9

మ. మణి కంఠంబునఁ దాల్చి నేఁ డడవిలో మావాఁడు వర్తింపఁగా
మణికై పట్టివధించినాఁడు హరికిఁ మర్యాద లేదంచు దూ
షణముజేయఁగ వానిదూషణము గంసధ్వంసియూలించి యే
వ్రణమున్నాయెడలేదునిండ గలిగెవ్వారించు టేరీతియో. 10

వ. అని వితర్కించి. 11

మ. తనవారెల్లఁ బ్రసేనుజాడఁ దొలుపం దర్శించుచుచు వచ్చిత
ద్వనపీఠిం గనె నేలఁ గూలినమహాశ్వంబుంబ్రసేనుం బ్రసే
నుని హింసించిన సింహమున్ మృగపతి న్నొప్పించిఖండించియే
గినభల్లూకముచొచ్చియున్నగుహయుంగృష్ణుడు రోచిష్టుడై. 12

వ. కని తనవెంట నంటి వచ్చిన ప్రజల నెల్ల గుహముఖంబున
విడిచి సాహసంబున మహానుభావుండైన హరి నిరంతర నీరంధ్రనిబిడొం
ధకారబంధురం బై భయంకరంబై విశాలం బైన గుహంతరాళంబు సొచ్చి
చని యక్కడ నొక్కబాలిక కెదుర దర్శనీయ కేళికందుకంబుగా వ్రేలం
గట్టిన యమ్మణిశ్రేష్ఠంబుఁ గని హరింపనిశ్చయించి. 13

క. మెల్లనె పదము లిడుచు యదు

వల్లభుఁ డా శిశువుకడకు వచ్చిన గుండెల్

జల్లనఁగఁ జూచి కంపము

మొల్లంబుగఁ దానిదాది మొఱ వెట్టె నృపా. 14

వ. అంత నాధ్వని విని బలవంతుం డైన జాంబవంతుండు వచ్చి
తన స్వామి యని కృష్ణు నెఱుంగక ప్రాకృతపురుషుండని తలంచి కృష్ణు
నితో రణంబు సేసెనందు. 15

క. పలలమునకుఁ బోరెడు డే

గల క్రియ శస్త్రములం దగులఁ గరముల విజయే

* చ్చల నిరువదియెనిమిదిదిన

ములు వోరిరి నగచరేంద్రముఖ్యుడు హరియున్.

16

క. అడిదములుఁ గరులు విడిగిన

బెడిదము లగు మగతనములఁ బిఱుగినక వడిన్

బిడుగులవడువునఁ బడియెడి

పిడికిటఁబొడుచుటలు గలన బెరసి రిరువురున్.

17

శా. సృష్టాహంకృతు లుల్లసిల్ల హరియున్ భజ్జ్వాకలోకేసుఁడున్

ముష్టాముష్టి నహర్నిశంబు జయసం మోహబులంబోరుచోఁ

బుష్టింబాసి మకుంద ముష్టిహతులం బూర్ణశ్రమోపేతుఁడై

సిష్టాంగోరుశరీరుఁడై యతఁడుదా భీతాత్ముఁడై యిట్లనెన్. 18

వ. దేవా నిన్నుఁ బురాణపురుషు సద్భిశ్వరుం డైన విష్ణుం బ్రభు
విష్ణుంగా నెఱుంగుదు. సర్వభూతంబులకుం బ్రాణప్రతాపధైర్యబలంబులు
నీవ విశ్వంబునకు సర్గస్థితిలయంబు లెవ్వ రాచరింతురు వారికి సర్గస్థితి
యంబులఁ జేయు నీశ్వరుండవు నీవ యాత్మకుం బరమాత్మవు నీవ యని
మఱియును.

19

నీ. గాణాగ్ని నెవ్వఁడు పఱపి పయోరాశి

నింకించి బంధించి యేపు మాపెఁ

బరఁగ నెవ్వఁడు ప్రతాపప్రభా రాశిచే

దానవగర్వాంధ తమస మక్షఁచేఁ

గంజాతములు ద్రోంచు కరిభంగి నెవ్వఁడుఁ

దశకంఠకంఠ బృందములఁ గ్రుంచెఁ

నాచంద్రసూర్యమై యనురుల లంకారాజ్య

మునకు నెవ్వఁడు విభీషణుని నిలిపె

తే. నన్ను నేలిన లోకాధి నాథుఁ డెవ్వఁ

డంచితో దారకరుణారసాబ్ధి యెవ్వఁ

డాతఁడవు నీవ కావె మహాత్మ నేడు

మాఱుపడి యెగ్గుఁ జేసితి పిఱుప పరియె.

20

వ. అని యిట్లు పరమభక్తుండైన జాంబవంతుండు వినుతించిన
నతనిశరీరనిగ్రహ నివారణంబుగా భక్తనత్సలుండైన హరి తనకరంబున
నతనిశరీరంబు నిమిరి మేఘగంభీర సంభాషణంబుల నిట్లనియె. 21

క. ఈమణి మాచేఁ బడెనని

తామసు లొనరించు నింద దప్పెడుకొఱకై

నీమందర మగు బిలమున

కే మరుదొచితిమి భల్లుకేశ్వర వింటే. 22

వ. అనిన విని సంతసించి జాంబవంతుండు మణియును దనకూఁతు
జాంబవతి యను కిన్యకామణియును దెచ్చి హరికిఁ గానుఁకగా సమ
ర్పించె, నట మున్ను హరివెంట వచ్చినవారలు బిలంబువాకిటం బండ్రె
డుదినంబులు హరిరాక కెదురు చూచి వేసరి వగచి తమ పురంబునకుం
జని, రంత దేవకీవసుదేవులుచు, రుక్మిణియును, మిత్రబంధుజ్ఞాతిజనులును
గుహ సొచ్చి కృష్ణుండు రాక చిక్క. నని శోకింది. 23

క. దుర్గమ మగు బిలమున

హరి నిర్గతుండై చేరవలయు నేడని పౌరుల్

వర్గములై సేవించిరి

దుర్గన్ గృతకుశలమార్గ దోషితభర్గన్. 24

క. డోలాయితమానసులై

జాలిం బడి జనులు గొలువఁ జుడిక పలికెన్

బాలామణితో మణితో

హేలాగతి వచ్చు నంబు జేక్షణుఁ డనుచున్. 25

క. యత్నము సఫలం బయిన న,

పత్నసమాహములు బెగడఁ బద్మాక్షుండా

రత్నముతోఁ గన్యాజన

రత్నముతోఁ బరికివచ్చె రయమున సంతన్. 26

క. మృత్యుఁ డైనవాఁడు పునరా
గతుఁ డై నక్రియం దలంచి కన్యామణి సం
యుతుఁ డై వచ్చిన హరిఁ గని
వితతోత్సవకౌతుకముల వెలసిరిపౌరుల్.

27

వ. ఇట్లు హరి తనపరాక్రమంబున జాంబవతీదేవిం బరిగ్రహించి
రాజసభకు సత్తాజిత్తుంబిలిపించి తద్వృత్తాంతం బంతయునెఱింగించి
సత్రాజిత్తునకు మణినిచ్చిన నతండును సిగ్గువడి మణింబుచ్చుకొని పల్నా
త్తాపంబు నొందుచు బలవద్విరోధంబునకు వెళుచును నింటికింబని. 28

క. పాపాత్ములపాపములం
బాపంగా నోపునట్టి పద్మాక్షుని పైఁ
నాపము గలదని నొడివిన
పాపాత్మునిపాపమునకుఁ భారము గలదే.

29

మ. మితభాషిత్యము మాని యేల హరిపై మిథ్యాభియోగంబు చే
సితిఁ బాపాత్ముఁడ నర్థలోభుఁడను దుశ్చిత్తుండ మత్తుండ ను
గ్గతి నీదేహముఁ గాల్పనే దురిత మేమార్థంబునంబాయు నే
గతిఁగంసారిప్రసన్నుఁడై మనుచు నక గారుణ్య భావంబునన్. 30

గీ. మణియుఁ గూతు సిచ్చి నూధవుఁడముల
పట్టుకొంటి నేని బ్రతుకు గలదు
సంతెసించు నతఁడు సదుపాయ మగు నిది
సత్య మితరవృత్తిఁ జక్కఁబడదు.

31

మ. అనియిబ్బంగి బహుప్రకారముల నేకాంతస్థుఁడై యింటిలోఁ
దనబుద్ధింబరికించి నీతిగని సత్తాజిత్తు సంప్రాప్తకో
భనుఁడై యిచ్చె విపత్ప్రయోధితఃకిన్ భామామనోహరికిన్
దనుజాధీశవిదారికిన్ హరికిఁ గాంతారత్నమున్ రత్నమున్. 32

ఉ. తామరసాక్షుఁ డచ్యుతుఁ డుదారయశోనిధి పెండ్లియాడె నా
నామనుజేంద్రవందిత గుణస్థితక్షణ సత్యభామ ను

ద్దామహతివ్రతాల్వ సయధర్మవిచక్షణతాదయాయశః
కామను సత్యభామను ముఖద్యుతినిర్జితసోమ సయ్యోడన్. 33

క. మణి యిచ్చిసాఁడు వాసర
మణి నీకును మాకుఁ గలవు మణులు; కుమారీ
మణి చాలు నంచుఁ గృష్ణుఁడు
మణి సత్రాజిత్తునకును మరలఁగ నిచ్చెన్. 34

దుస్సహవియోగము.

కంకంటి పాపరాజు.

[కంకంటిపాపరాజు. అఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు నెల్లూరుమండలవాసి; విష్ణు
మాయావిలాసమును యక్షగానమును రచించి పిమ్మట ఉత్తరరామాయణమును ప్రబంధమును
శ్రీ. శ. 1790 ప్రాంతమున వ్రాసెను. ఈ గ్రంథరచనయం దీతనికిఁ బుష్పగిరి తిమ్మన
తోడ్పడెను.

పాఠ్యభాగము ఉత్తరరామాయణముతోనిడి. రామునాజ్ఞలు శరసావహించి లక్ష్మ
ణుఁడు సీత నడవిలోదించి రామాబ్ధిను బెలుపును. పిమ్మట సీత విచారపడును.]

చ. అడలకు మన్న నీకు నసుధాధిపు నానతి దాటవచ్చునే
యిడుమలఁ జొదు మగచు విధి యీధర నన్ను స్మరించి యుండఁగాఁ
గడవఁగ నెవ్వరోపుదగు కానల కేగిన నాఁడె యావడల్
గడచితి నంచు నుఁటి నెఱుంగం దుది నిట్లగు నంచు నామదిన్. 1

క. ఆ దుగ్నివిత్తముల ఫల
మీ దుఃఖము నేయకు న్నె యీ దుఃఖము లా
పాదింప విధి తలంచియె
కాదే యాకోర్కినాకుఁ గలిగించుటయన్. 2

చ. ఎడపక పూర్వజన్మముల నే మిధునంబులఁ బాయఁ కేసి వా
రడలఁగ నవ్వచుండితిరా? యా యఘ మూరకపోనె? నాఁడు నా
అడవుల రామపాదజలజాప్తి వసిం చితి; నేఁడు నాకు పాం
దెడసి యనాథనై యిచట నేగతి మేన భరింతఁ బ్రాణమున్. 3

అ. ఏను సాధ్యననుచు నెల్లవారలు నన్ను
సన్నుతింతు రనుచు సంతసించుఁ
గాని నడుమ నిట్టి కటికినిందలు వృట్టి
యడవిఁ ద్రోచు రాముఁ డనియెఱుంగ. 4

చ. కటకట! లక్ష్మణా! పిడుగుకంటెను బెట్టిద మైనమాట నే
డిటు వినియుండియుం బగుల దింతలు నింతలు గాదు గుండె యె
ప్పటినలె నున్న దీకటికబావముతో ననువుల్ భరించి యి
య్యటవినె యింక నేవలన నాపద లొందఁగ నున్నదాననో? 5

చ. కళవళ మంది తెల్పితివా కాక పరాకునఁ దప్పింటివో
కలనయినన్ రఘూద్వహుఁడు కానలలో ననుఁ ద్రోయఁ బంచునే
తెలిసి గణింపు లక్ష్మణ మతిభ్రమయైనదొ హా గహింపు మి
ప్పలుకు లెఱుంగకంటి వెతఁబాటిలె నీకొక భ్రాంతి యున్నదే? 6

ఉ. ఎన్నటికిన్ రఘూద్వహుని నేనును సన్నిఁక రామచంద్రుఁడుం
గన్నులఁ జూడఁ గల్గదొకొ కల్గకయుండినఁ బ్రాణమేల పో
దన్న రఘుప్రవీరు చెవు లారఁగ నింతయుఁ దెల్పు నాదుమే
నున్నది చెంత గంగమడుఁగున్నది యైనటు లయ్యెడుం దుదిన్. 7

చ. పతి మతి నెంచెనేమొ తనుఁబాసి యశోకవనంబులోపలం
బ్రతుకదె? పెక్కునాళ్ళనుచుఁ గ్రమ్మఱఁ దాఁ జను దెంచి శత్రునిన్
హతునిగఁ జేయు నేలు ననునాసగదా బ్రతికించె నాఁటి కా
గతి నిఁక నేమి యాసగొని కాయము నిల్పుమఁ దెల్పు మిన్నియున్

చ. ఎఱుంగనిమూఢు లాడుకొను నెగ్గులకున్ భయ మంది యప్పుడే
కలుగుమనంబుతో విభుఁడు కానన సీమకుఁ బంచెఁగాక య

తైఱఁ గొకసారి నన్ బిలిచి తెల్పి మనోవ్యధ తీర్చి నిన్ను నే
మఱి నని పంపఁ డయ్యె నభిమానముఁ గూర్చియు నెందుఁ బోయెనో

క. ఆకరుణ యాప్రసన్నత

యాకూరిమి యాప్రియోక్తి యాగారవముం

గాకుత్సంఘ మఱచెఁగదా

యాకస్మికముగ జనించు నపవాదమునన్.

10

శా. ఆకర్ణాయతనేత్రమై మణిమయోద్యత్కుండలద్వంద్వశో
భాకీర్ణాంచితగల్గమై సురదనంబై సుందరభూయుతం
బై కమస్మితచంద్రికావిలసితంబై యొప్పు శ్రీరాముమో
మికాయంబునఁ జూచుభాగ్యమిఁక లేదేమో సుమిత్రాత్మజా! 11

సీ, అనని నయోనిజనయి పుట్టి మిథిలేందు

పీట నేఁ బెరిగిన విధము వినరొ?

యంగరాగము లిచ్చి యనసూయ మొదలైన

సతు లెంచుకొన్నది చాలవినరొ?

యాలంకలోఁ దొల్లి త్రైలోక్యము నుతింప

వహ్ని నేఁ జొచ్చిన వాత్త వినరొ?

యీశీత నిర్దోషి యేలుకోమ్మని రాము

బ్రహ్మదు లపుడన్న పలుకు వినరొ?

ఆ. వినియుఁ గనియుఁ బ్రజలు నను నింజనేసిన

యంతమాత్రమునకె యధిపుఁ డులికి

యింత తెగువ సేయ నిచ్చగించుట నా య

భాగ్య మింతె యొకరిఁ బల్క నేల?

12

చ. వనముల కేల వచ్చితివి వల్లభునిం బెడఁబాసి యొంటిగా

నని మునిపత్నులెల్ల గుమియై యడుగన్ ధృతిమాలి వారి కే

మని వివరింతు నింత విషదంబుధి నేకరణిం దరింతు నే

యనువున నీ ప్రతిక్షణమహాయుగముల్ క్రమియింతు లత్మజా! 13

వ. అని పెక్కువగల నమ్మగువ దొగిలి మగనిచెనుచును
పించియు నించుక తగవు దలంచి తెగువవహించి బహిష్కరించిరి
కొమ లొందియున్న యమ్మజుండితో మజీయు నిల్లనియె.

చ. వోగపునఁ దోచినన్నియు సవారణఁ బట్టితిఁ గానఁ దెచ్చుకొని
జగదపవాదముం గడువశెక్యమె? నేను విద్రాఢునియ్యె
దెగువకుఁ జొచ్చి రాము జననిందితుఁ జేయుదు నే? లెదానా ను
ల్లగతులఁ జూని కానల మెలంగెద మేను గలంతకాలముక.

శ్రీ. అన్న లక్షణ యింక నొలస్య మేటికిఁ
జను మయోధ్యాపురంబునకు నేవు
మువ్వరత్తలకును మ్రొక్కితినని తెల్పు
మచటి బంధుల నెల్ల నడిగితి నను
మతికృపాళునకు రామావసీంద్రునకు నా
మ్రొక్కుగా నతిధక్కి మ్రొక్కు మీవు
దనయాజ్ఞఁ దలఁ దాల్చి జననింద తనుఁ జేంద
నీక కానలఁ జరియింతు ననుము

తే. భూజనుల గొంధపుల లెస్సప్రోవునుము
తలఁచు నా కేడుగడయును నా నె యచుము
భావ మెప్పుడుఁ దనమూర్తిఁ బోయదనుము
నెమ్మి యొకయింత నామీఁద నిల్పుమనుము.

తే. పోయిరమ్మ శుభంబులు పొందు నిన్ను
నన్ను మఱవక యుండుమా యన్న యనుచుఁ
గన్నఁగవ నశ్రుధారలు గ్రమ్ముకొనఁగ
నన్నెలంతుక దీనయై యడలుచుండె.

సుభాషితములు.

[భర్తృహరి యనునతఁడు నీతిశృంగారవైరాగ్య శతకములను మూఁడుభాగములు గల 'సుభాషితత్రిశతి' యను గ్రంథమును సంస్కృతమున రచించెను. దీనిని తెనుఁగున వీనుఁగు లక్ష్మణకవి, మహామహాపాఠ్యాయుడైన ఎలకూచి బాలసరస్వతి, పుష్పగిరి తిమ్మకవి యను మువ్వురు వేర్వేరుగ రచించిరి.

ఈ క్రింది పద్యములు నీతిశతకమునందలి పది పద్యములనుండి గ్రహింపఁబడినవి. వివరములకు లఘుటిప్పణమును జూచునది.]

చ. మకరముఖాంతరస్థమగు మానికముఁ బెకలింపవచ్చుఁ బా
యక చలదూర్మి కానికరమైన మహిమాగధి దాట వచ్చు మ
స్తకమునఁ బూవుదండవలె సర్పము నైన భరింపవచ్చు మ
చ్చిక ఘటియించి మూర్ఖజనచిత్తముఁ డెల్పు నసాధ్య మేరికిన్ 1

ఉ. విద్య నిగూఢగుప్త మగువిత్రము రూపము పూరుషాళికిన్
విద్య యశస్సు భోగకరి విద్య గురుండు, విదేశబంధుఁడున్,
విద్య విశిష్టదైవతము, విద్యకు సాటి ధనంబు లేదిలన్,
విద్య నృపాలపూజితము, విద్య నెఱుంగనివాఁడు మర్దుఁడే. 2

క. విదళింప నులుకుసింగపుఁ
గొదమయు మదమలినగండకుంజరములపై,
నిది బలశాలికి నైజము
గద, తేజోనిధికి వయసు కారణ మగునే? 3

క. ఏనరునకు విత్తము గల
దానరుఁడు కులీనుఁ, డ ధికుఁ, డార్కుఁ డతండ్రి
ధీనిధి, ధన్యుఁడు, నేర్పరి.
నానాగుణగణము కాంచనంబున నిలుచున్, 4

మ. బహువిద్యావిదుఁ డయ్యు దుష్టజనుఁ డెప్పటన్వినర్జ్యుండు గా
నిహితం జేసి కొనందగండు ఫణి మాణిక్యోజ్జ్వలం బయ్యు న
య్యహి సంత్యజ్యమె కాని చేకొనఁగ నర్హంబే? విభాస్వద్ద యా
లహరీనిర్ఘోషేశ్వరా! సురభిమల్లా నీతివాచస్పతీ. 5

తా. ఆపత్తిస్థుతి సంపదన్త మ శ్రుతి న్యాయసక్తిసన్దోష్యి వా
చాపాండిత్యము, పోరవిక్రమము భాగ్యతీర్థిమై వాంఛయుగ,
యాపింస న్మహనీయు తాజనుల కెందున్లక్షణంబు ల్బువినా,
యాపూర్ణప్రతిభానిధి! సురభినుల్లా! నీతివాచ స్మతీ. 6

మ. జలజాతంబులు వేడెనే రవి వికాసం బొందఁగాఁ జేయు న
ల్వలు పార్థింఁచెనె చందనామయనువేలం బొప్పు కనాదు నా
కులు లంచంబిడి రేతటిష్టలము మేఘుఁ డిచ్చుఁ బున్యాత్మకుఁ
దలఁప నివ్వహితకృము ల్సురభినుల్లా! నీతివాచస్మతీ! 7

చ. అమరులు వార్ధిఁ ద్రచ్చునెడ నందుదయించిన రత్నపాలి నా
ర్షము గన రాహులాలవిషంబున భీతి వహింప రాత్మన
య్యమృతముఁ గన్నదాఁక విడరప్పని యేతెఱుఁగైన భీరన
త్తములు సునిశ్చితార్థ మపుదాఁక ప్రియత్నము మాననేర్తు. 8

ఉ. లేవడి పొందియున్ వెతల లీనతఁ బొందియు లేచు గ్రక్కనన్
దైవబలంబునన్ బుధుఁ డుదారతఁ గందుకవృత్తి నొత్తి మ
ర్భావుఁడు తద్విధంబున విపద్దశ వచ్చిన నొచ్చి నాశిం
లేనక మంటిముద్ద ధరణిం బడి యట్టై యణంగుకై వడిరే.

చ. సురచితకర్మము న్నపుడు సున్నపుమిడ్డలు చిన్నపాచుపుం
దెఱవలు తెల్లనా గొడుగునీడల హెచ్చిలు లచ్చియాన్నిరం
తరమయి నట్టలుండు నట తప్పిన నెంతయుఁ గుతూహలంబు
తరహతతెంతు మాక్తి కవితానగతిన్ పితయై వడిరే వెనుక 10

మధుక లళము.

రాయప్రోలు సుబ్బారావు.

[శ్రీయుత రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు ఉస్మానియా విద్యా పీఠమునందు ప్రధానాంధ్రోపన్యాసకులు. వీరు తృణకంఠము, జడకుచ్చులు, రమ్యాలోకము, మధుకలళము మున్నగు రసవత్తర కావ్యములను రచించిరి శైలియందును, భావ ప్రకటనమునందును పేరిడి అందెవేసినవేయి.

ఫిట్స్ గెరాల్డు అను ఆంగ్లకవి పౌరసీకభాషనుండి ఉమర్ కావ్యమునూ ఆంగ్లమున అనువదించెను. దీనిననుసరించి వీరు మధుకలళమునూ పేర ఆంధ్రమున రచించిరి. ఈక్రిందివి దానిలోనుండి యుద్భవములు.]

ఉ. రేలుబవలో కవాటములరెక్కలుగాగల ఈయెడారిన

త్రాలకు వచ్చుచుండ్రు సులతాను లొకం డెడలక మతోక్కడం
దోళిక లెక్కి; పాభవముతో వసియుంతురు రెండుమూడునా,
ల్యోలగ మాపి యంత నెటకో విరమింతురు, కంటె, నెచ్చెలీ! 1

చ. గతదివసప్రపీడనయు గాఢ భవిష్యదపోహభీతియు

హత మొనరింపజాలు మధు వందపుగిన్నియ నిండ నింపు; మీ
వితమున రేపురేపని తజించెడ వుగ్మలి; యెన్ని రేపు లీ
క్షితిపయి 'నిన్న'లందు గలసెన్ గతకాలమయూబ్బరాశిలోన్. 2

చ. కులికెడు కొత్త శోభనపుకోకలు తాలిచి గ్రీష్మదూతి; న

వ్యులతిరునాళ్ళలోన తనివోముగదే మసమిందు, ముందు రా
గిలిన ప్రియుల్ గతించిరి సఖి! మన మేమో యింక భూమిక్రిం
దల బవళింప; నెవ్వరికొ తల్పముగొదుముగామె యావలన్. 3

చ. మనమును మంటికిగ్రాదబడి మాయకపూర్వమె లబ్ధమైనదా

ని ననుభవింపజెల్లు తరుణీ! యటుపిమ్మట ధూళి ధూళికో
నెనసి యుదంగిపోవు, మధు వెండును పిమ్మట గానమాగు, గా
యనులును నిద్రవోదురు లయశ్రుతులున్ చెవి కంద వాపయిన్. 4

శా. ఆవేదాంతుల గుష్క-తర్కముల వ్యాఖ్యానింపగానిమ్ము, నీ

వీచృద్ధన్ సుఖవెట్ట రమ్ము సకినూ! యేకాంతపున్ సేవ; ఏ

ఁ పూవుల్ విచ్చు శుభప్రభాతముల నాపూన్నియున్ కాలు సం
ధ్యావేళన్, నిజ మిద్ది తక్కినది మిథ్యావాద మింకేటికిన్. 5

ఉ. నేనును బాల్యమం దధికనిష్ఠమెఱున్ గురుపాదసన్నిధిన్
మానుగ నాలకించితి బ్రహ్మాణములైన పరేంగిశార్థముల్,
కాని; సిజాన కెప్పుడును కన్నులు విప్పక బైట వచ్చితిన్,
పూనిక వీడి లోపలికి బోయిన వాకిటనే సఖిమణి! 6

ఉ. ఏమిపనో యెఱుంగక మహిం బడితిన్, ప్రసహించుచుంటి నే
భూముల నింకనో జలముపోల్కి సనిష్టమొ! యిష్టమో సఖి!
ఈమధువాటికన్ విడిచి యేదెసకో సుడివోదు చౌటి కా
సీమల వీచుగాడుపులచే, మది నచ్చిన సచ్చకుండినన్. 7

చ. ప్రమదరొ! 'నేతి నేతి' యని పారము కానగరాని ఈవివా
దముల నలంగు దెందనుక? ధారలుధారలుగా స్రవించు తి
య్యముగల ద్రాక్షతో పరవశాదరయోగము మేలుకాదొ, శూ
న్యమొ అటుగాక చేదొ అగు అందనిపండులకంటె నెప్పుడున్. 8

ఉ. ప్రాణి జగాన కెల్ల బరమావధియో అల శూన్యమందె యీ
శోణమరంధమున్ తడభిచుంబనరక్తిమగ్నిక్కు- మోవియున్
లీనము తొనయేని? గమనింపుము కాగల కారణార్థమో
మానదు, వర్తమానపరిమాణము నాగదుగాదె నెచ్చెలీ!

చ. ఒకచదరంగపాళి యిది యుగ్మలి! రంగులగల్గు రేల్బవల్;
సకలజగజ్జనంబులను సారెలుగా గొని కాలు డాడు; పా
చికలును కొంతసే పనుగుచెల్చి నటించి, యొకింతలోన మా
రకులయి యీవలావల పరస్పరమున్ తెగి పేటికం బడున్. 10

ధర్మోపదేశము.

పింగళి లక్ష్మీకాంతం

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు.

[మ॥ రా॥ శ్రీ. పింగళి లక్ష్మీకాంతము పంతులు ఎం ఏ గారు ఆంధ్రవిద్యాపీఠమునఁ
ప్రధానాంధోపన్యాసకులు వీరును, ప్రకృతము బందరునందు ఆంధ్రజాతీయ కలాశాలా
ప్రధానాచార్యులునగు మ॥ రా॥ శ్రీ. కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారును కలిసి యీసాంద
రనందికృతి రచించిరి. దీనిని తమ గురువర్యులగు బ్రహ్మశ్రీ. శతావధానులు చెల్లపిళ్ల వేంకట
శాస్త్రిగారికి అంకితమొసర్చి కృతకృత్యులైరి.]

పాత్యభాగము సౌందరనందము వృష్టసర్వములనుండి సంగ్రహింపబడినది. నందుఁడు
బుద్ధుని సవతితమ్ముఁడు. ఒకనాఁడు బుద్ధుఁడీతనిని భిక్షువుగఁజేయించెను. మనసుసలూ బాధ
దీక్షయందిష్టములేని తమ్మునికిట్లు బుద్ధుఁడేవుఁడు బోధించెను.]

శా. పాఞ్జాబుము! శోక మోహభయసంభ్రాంతమ్ము విస్తారసం
సారారణ్యమునన్ దెసల్ దెలియ కాశాబద్ధమై సారెకున్
గూరత్వమ్మున నొఁడొరున్ గసిమసంగున్ బ్రాణిలోకమ్ము హిం
సారంభమ్ము వినా, సుఖం బెటుల లభ్యంబౌ నిటన్ దేహికిన్ ? 1

మ. భరమా నాకటిపెల్లునన్ బులి నిజాపత్యమ్ము భక్షింప, నూ
నరులై యీనరు తెల్లవారు పరసంతానమ్ము భక్షింతు, రీ
పరహింసారతమా జగమ్ము ననుకంపాదృష్టి రక్షింప నెం
తురుగానీ, మనకేమి యన్నటులఁ బ్రాద్దుల్ పుత్తురా రాసుతుల్ ? 2

క. ప్రాసాదోపరితలముల
దాసీజనకల్పమానతత్త్వోగో
ల్లాసలసితాత్ములెల్ల ద
యాసారవిదూరులో? మహాంధులో? తనయా! 3

ఉ. కానలఁ బచ్చికల్ దిని మృగమ్ములు గుక్కెను నీరు గోగి ప్రా
ణానిలముల్ భరించుకొనవా, నరు లెంతటి జాల్ములొకడే!
జేనెడు పొట్టకై దురితసింధువునం బడి సృష్టియెల్ల దుః
ఖాన ముడుంగఁజేసి నరకప్రతిమాన మొసర్తు రక్కటా! 4

ఉ. ఆకలిభాధచే జెమట లాటని గాసికి నోర్చి, పాణిముల్
పోకడ పెట్టువారి శ్రమమున్ కుధిరమ్ము గడించి యాయఁగాఁ
జేకుఱినట్టి యర్థము లిసీ యని రోయ కెటుల్ భుజింతు వ
న్నా! కృపమాలి, ఘోరకలుషాక్తతఁ దుచ్చములైన భోగముల్.

ఉ. వేగయినట్టి వేదనలపెల్లున మున్నె కుసుళ్లుగూలి, య
య్యో! గడికాళ్లు వైచికోనియెండోటిఁ దాచుచుఁ గ్రుమ్మలాడునీ
లేగలవంటి లోకుల మలీమనభావముఁ శాపి పోతురా,
రాగిలి భోగముల్ గుడుతురా? నినునంటి న రేద్రపుత్రుకుల్. 6

ఉ. సారథికృత్య మొక్కరుఁడు, సైధవకృత్యము వేటాకండు శాం
తారభటిక యథావిధి నుపాయముమై నెఱవేర్చి లోకయా
త్రాధమున్ మునీంద్రవిహితమ్మగు గమ్యము చేర్చుకోసమై
పాటుని జన్మమున్, బుడమిపాలుని జన్మముఁ గల్గె నిమ్మహిన్. 7

గీ. బగువు మోయఁగఁజాలు నశ్వములు లేక
ప్రాప్యము నెఱింగి నడపు సారథియు లేక
దారి తప్పెను నేటికి నారథమ్ము;
ఎచటఁ బడి కూలిపోవునో యెఱుఁగరాదు. 8

గీ. స్వర్గఫలకాంక్ష రాజ్యవిస్తారకాంక్ష
జన్మము లటంచు సుగ్రామసరణు లంచు
జనులు కురియించు రక్తవర్ష మ్ముకతనఁ
దడియుచున్నది భూదేవితనువు క్షుప్త! 9

గీ. పొదుగుఁ విడువని పిల్లపై బుద్ధిపాతీ
యడలునన్ దల్లిమేక సూనాంగణమున
రాల్చు శన్నీటిబొట్లంకురములుగాఁగ
మొలచుచున్నవి విషవృక్షములు కుమార! 10

గీ. ఆద్యులైనట్టి ఋషులు సత్యం బహింస
ధర్మదేవత రెండు నేత్రము లటంచుఁ

గఱపిపోయిరి లోకసంగ్రహము కొఱకు;
నంధురాలయి యాపె యల్లాడు నిపుడు.

11

గీ. ఊబిలోఁ గాల్లు దిగఁబడి, యోరమెడను
మలఁచి, బను లాలకించు గోమాతవోలెఁ
దల్లడించుచున్న దీవిశ్వభాతి, రాచ
బిడ్డనికి నీకుఁ దగునె యుపేక్ష సేయ!

12

సీ. నకనకలాడు పొట్టకు నింత గంజయే
నొదవని సిరుపేద యుమ్మలికయు
వేకియెత్తిన మందు మాఁకు పథ్యము పాన
మరయువారలు లేని యనద మూల్లు
అస్త్రజర్జరితాంగులై కణక్షోణి ది
క్కటి యేడ్చువారి యాహారవమ్ము
పతివియోగం బేకసుతవియోగము జత
యై పొక్కు నిర్భాగ్యురాలి కూయి

గీ. అంధశగగ్వాదులగు వికలాంగులెల్ల
సలుపు గగ్గోలు నేకమై జగతి, శోక
భీకరమహాంబునిధియౌచు, విరతిలేక
యడలుచుండఁగఁ జెవిఁదూఱదా, కుమార!

13

సీ. ఆకలిసెకకుఁ గాయమున మాంసాదులు
హరియించిపోవ శల్యములు మిగిలి
పొలుసెత్తి, పాలి, కన్నులగుంట లేర్పడి,
బొర యండఁగ, బొజ్జ బూరటిల్లఁ
బుడక కాళులతోడ నడయాడు చల్లనఁ
బెరటిలోనికి నేగి బిడ్డఁ డచట
మంటిపెళ్లలు దినుచుంట గన్గొనియును
వలదని పొదింప హకురొక

గీ. కుత్తుకన్ నల్లపూసయుఁ గుండలోన
వడ్లగింజయుఁ, గనుల బాష్పములు తేక

కడుపు చుమ్మల చుట్టఁగా నడలుచున్న
తల్లులం గాంచవో నీవు తమ్ముఁగుఱ్ఱ!

14

మ. అవియక గుండెలు రాత్రి కేవల గనుఁగూర్చి విశ్వదైవ్యము. చా
లవు నీర్యెట్టఁగ పేరుకన్నలు, భజాలకు నీ నాకా బాసఁగ
పవిషన్నాత్ముల నుద్ధరింప. వెతఁబాపక, నీరసంకారము, ని
నిపురక బాష్పజలముఁ బోయిండువఁ దీక్షి. తమ్ము నీవు పిల్వ.

భారతపీఠండు.

జాషానాకవి.

[వీరు గుంటూరు మండలములోని వినుకొండ హైస్కూలులో ఆర్థోపాధ్యాయు
లుగఁ బనిచేయుచున్నారు. ఫిరదౌసి, స్వప్నకథ, ఖండకావ్యము రెండుభాగములను
రచించిరి. మృదు సమరమైన వీరివైలి సమకాలీనుల యందఁకు గుఱియైనది.

పాత్యభాగము వీరిఖండకావ్య ప్రథమసంపుటమునఁడి యుద్భవము.]

గీ. ఘనగురుక్షేత్ర సంగ్రామ గగనమునకు
భానుమంత్రుఁడవై, వైరివర్గములను
కలఁచి గెలిచినదండిమగండవీపు
కర్ణ! కారణమేమి! దుఃఖపడనింక.

గీ. సమరధర్మంబు విడి ధనంజయుఁడు సంపా
నతనిచే జచ్చె రాధేయుఁడ నెడుపల్కు
పుట్టెనను చింతకలదు కాబోలు నీకు
నట్లు కాదయ్య! గెలుపు నీయనియెకర్ణ!

గీ. ధర్మముఁదలంచి నినుఁగన్న తల్లిసనుఁగు
పోడకుల రేణువులభాతిఁ నూచిరావ

వార! నీస్వామిభక్తి నీయద్వితీయ
సుగుణసంపద వర్ణింప నగునె కర్ణ!

3

శా. వీరాగ్రేసర! నీపుపాండవబలాబ్ధిన్ మందరంబట్లు దో
స్సారంబారమథించి యంచితయశస్సారంబు లోకంబునన్
బారం జల్లిన సద్ధుర్ధరుడవెవ్వడిమరానీకు? గ
ర్ణా! రాజన్యుల కెల్ల నీచరిత మన్నన్ గర్ణపేయంబగున్.

4

శా. కింకన్ రుద్రునిబోలి తేరినడుచక్కింజేరి దృప్యద్ధను
ప్రంకారం బొనరించుచున్ విమతకంఠశ్రేణిఁ జెండాడు, నీ
వంకన్ జూడఁ గిరిటి యంతటి ప్రతాపస్సాగమాంతాండుడే
జంకె, నీ కెమరెక్కువీరుఁ డొకఁడు న్జన్మించునే? భానుజా!

5

మ. జననం బందిన తత్త్వణంబ, కఠినస్వాంతంబునన్ గంగక
ప్పనగావించినకూర్మరాలచక, లోభస్వాంతయై కుంతి, నా
యన! కర్ణా! సుతభిక్షరా యనఁగ నాహా! మారుమాటాడకి
చ్చిన విఘాతనదాన్యమాన్యుడవు పొచ్చెం బేది? నీకీర్తికిన్! 6

చ. అరదము గురిగి పోయినపుడైనను భార్గవరాముశాపవా
క్సరణి, శరంబులూహకెడ సన్నపుడేనియు, శల్యుడెన్నిని
ష్ఠురములువల్కుచున్న రణశూరతిదక్కక వైరివీరకం
ధరపటుకర్తనోద్యమమునం జెలువారవె! సూర్యనందనా! 7

మ. ఒకపాంచాలికి భర్త లేవురని మర్త్యుల్ గూడినూటాడు వా
డుకయే కర్ణకఠోరమై మసలుచుండున్ డెందమందట్టివా
నికి నాకాటనభర్తనామము ధర నిర్మింపకంచు స్మరా
రికి వాకుచ్చి, యశంబుఁ జాటవె? ధరిత్రీమండలిన్ భానుజా! 8

గీ. పార్థనామంబు చెవిలోనఁ బడినయంత
భగ్గు మని మండిపోవు నాపాదమస్త
కంబు నీకట్టి మీవై రకారణంబు
చాటుచున్నది కర్ణ! నీస్వామిభక్తి.

9

ఉ. చండగభస్తిమండల మొసంగిన నాతోలిచూలికాన్పు క
 ఘ్నంశను, కుంతిమాటకు తనూలతకంశమునంద ధర్మసూ
 నుండెలుఁగెత్తి యేడిచి నినుం గొనియాడుచుఁ బల్కె “నట్టిశూ
 రుండిఁకపుట్టఁబోఁడ” ని, నిరూపణ చేయుచు సూర్యనందనా! 10

మ. చెవుల న్గుండలముల్ ప్రభావిభవరాజిన్ జిమ్ము వర్మంబుఁ బు
 ట్టువుతోఁ గల్గిన ముద్దుబిడ్డఁడవు నీటుం గోటు దీపింప రెం
 డవమీనాంకుఁడు వోలి విల్లుగొని జన్యతోలులంజొచ్చి శా
 త్రవనాశంబానరించు నిన్నుఁగని కర్ణా! కుంతియెట్లొర్చెనో! 11

చ. మివులఁ బవిత్రవంత మము మేదినిఁ గాలువ గట్టి మర్మరా
 రవము సెలంగ నీకు రుధిరంబు స్రవించుచు “అర్జునా! యధ
 ర్మువు భవ” మంచు నెంతవలపోసెనో, శత్రుకళేబరంబులం
 టవలసెనంచు నెంతవనటం బడినాఁడవో, కర్ణ! కూలుచోన్. 12

చ. నరుఁడు బృహన్నలాఖ్య నలనాఁడు వినాటుని గొల్పుచుండి యు
 త్తరునకు సాయమై కరుణతంబును మూర్ఛిలఁ గొట్టునాఁడు భా
 స్కరసుతుఁ డోడెనందురని కన్నుల నీరిడకయ్య! శక్తులై
 గురుఁడు నదీసుతుండెదురుకొన్నది లేదుగదయ్య భానుజా! 13

అమరము.

సందితిమ్మన.

[సందితిమ్మన శ్రీకృష్ణ దేవరాయల యాస్థానకవి. తన పారిజాతాపహరణమును కృష్ణ రాయని కంకితమిచ్చెను. అందుచే నితఁడు శ్రీ శ 1500 తరువాత నివసించెనని తేలుచున్నది ఇతఁడాశ్వలనియోగి శాస్త్రానుబంధుఁడు; శివభక్తుఁడు ఇతనికవితముద్దుఁబల్కులకు ప్రసిద్ధి.

పాత్యభాగము పారిజాతాపహరణము ప్రథమాశ్వాసమునుండి యబద్ధతము. నార దుఁడూ రుక్మిణీకిఁ బారిజాతకుసుమమిచ్చినపిమ్మట నొక చెలివచ్చి సత్యభామకిట్లు చెప్పెను.]

క. అమ్మా! యే మని చెప్పెద
నెమ్మి న్నీవిభుఁడు రుక్మిణీసతిమణి సౌ
ధమ్మన నుండఁగ సురముని
గ్రమ్మఱి నాకస్మికమ్ముగా నచ్చటికిన్.

1

క. చనుదెంచి యమ్మరారికి
ననఘ మ్మమ్మరైకయాగ్య మతిసౌఖ్యకర
మ్మనిలరసులభ మ్మిది యని
కొనియాడుచు నొక్క నివ్యసుమ మ్మొసఁగెన్.

2

క. మిన్నంద వేగఁగయికొని
కన్నులనొత్తికొనిఁబ్రొక్కి-- శౌరవమెసఁగెన్
వెన్నఁడురుక్మిణీకొసఁగెను
సన్నెలతయుఁ గొప్పలోన నన్విరదాల్చెన్.

3

ఉ. ఆకుసుమంబు దాల్చిన మహామహిమంబునఁ దోడికామిని
లోకము మచ్చరంబు మదిలోనఁ దొలంగి భజించుచుండ న
స్తోకనిజప్రభావములు నూపెడు గద్దయమీఁద నెక్కి... ము
ల్లోకము దాన నేలుగతి లోల? లోచన మేమి నెప్పుడున్.

4

ఉ. ఎంతకు లేడు నారదమునీంద్రుఁడు శౌరి వినంగ రుక్మిణీ
కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁ బలికె బలిఁ గూర్చుదాన నా
యంతటివారు లేరని యహంకృతి నెప్పుడు విట్టవీఁగుచున్
వంతున వచ్చుసత్యగరువం బిఁక జెల్ల నటంచు మానినీ.

5

చ. అన విని వేట్రువడ్డ యురగాంగనయుగబలె నేయివోయ భ
గ్గన దరికొన్న భీషణహుతాశనకీల యనంగ లేచి హె
చ్చినకనుదోయికెంపు దనచెక్కులఁ గుంకుమపత్త్రధంగ సం
జనితనవీనకాంతి వెదచల్లఁగ గద్గదఱిన్నకంఠి యై. 6

శా. ఏ మేమీ కలహాశనుం డచటికై యేతెంచి యిట్లాడెనా
యామాట లైవి యొగ్గి తా వినియెనా యాగోపికావల్లభుం
డే మే మాడెను రుక్మిణీసతీయు నీ వింకేటికిన్ దాచెదే
నీమోమోటలు మాని నీరజముఖి! నిక్కం బెఱింగింపవే. 7

చ. అతులమహానుభావ మని యవ్విరిఁ దా నొకపెద్ద సేసి య
చ్యుతునకు నిచ్చకం బాదవ సూడిద యిచ్చిన నిచ్చెఁగాక తా
నతఁడు ప్రియఁబు గల్గునెడ కర్పణ జేసినఁ జేసెఁగాక యా
మతకరివేలుపుందపసి మమ్ముఁదలంపఁగ నేల యచ్చటన్. 8

క. పలుదెఱఁగుముశ్యమాటలు
కలహమెకల్యాణమని జగంబులవెంటన్
మెలఁగెడుమానికీ సహజము
వలదనివారింపవలదె వల్లభుఁడతనిన్. 9

క. మునియేమిసేయ?, రుక్మిణి
గొనఁగారణమేమి? ధూర్తగోపాలుఁడు సే
సినచెయిదమేమిచెప్పదు
మనమెరియదె ప్రాణమైన మగఁడిట్లయినన్. 10

క. పరికింపరు తమజాడలు
తగులుల తగులములు నమ్మఁదగదండ్రుమడిన్
శరదంబుడచలచిత్తులు
పురుషులెపో వారి నమ్మఁబోలునె చెలియా! 11

ఉ. ఇన్నిదినంబులన్ సవతు లిందఱలోఁ గడు గారవంబునరి
గన్నియ నన్ను నల్లభుఁడు గన్నుల గప్పకొనంగ నుంసి యా

వన్నెయు వాసియుం దటిఁగి వారు ననుం దలలెత్తి చూడఁగా
సన్నలఁ జాయలఁ బలుక నైతునె ప్రాణము లింతతీపోకో! 12

ఉ. నామొగమోటకై వలసి నాటకమున్ ఘటియించె రుక్మిణీ
కామిని మీదటం గలుగుగౌరవముం గృపయుం బ్రിയంబుఁ దా
నేమియుఁ గాన సీక యిట నిన్నిదనంబులు నన్నుఁ దేల్చెనో
తామరసాక్షి! మెచ్చనలదా మురదానవభేదికృత్యముల్. 13

ఉ. ఓచెలి! శౌరి కచ్చెనఁట యొక్కలతాంతము దెచ్చి నారదుం
డాచపలాక్షి కిచ్చెనఁట యాతఁడు న వివిరి యిట్టిమాట లా
హా! చెవుల నివ్వనంబడియుఁ బ్రాణము దాల్చెద మేన నింతగా
నోచితి నింక నెట్టివి కనుగొన నెమ్మొయి నున్నదాననో. 14

క. పూనుకొన మేలుగీళ్ళకు
లోనయి విహరించువారిలోక మెఱుంగదో
యానర కాసురదమనుఁడు
దా నెఱుంగడో భోజకన్య తా నెఱుంగదోకో! 15

ఉ. ఆసరసీరుహాక్షినిలయంబునఁ బంకజనాభుఁ డుండుటం
జేసి యొసంగెఁబో తగవు సేకొని యొక్కలతాంత మింతలో
వాసియు వన్నెయుం తగవు వైభవముం జలము నివ్వవేకమున్
బోసనకు లృజించుటకుఁ బో వెఱఁగయ్యెడు నేమిసెప్పుదున్. 16

క. కలకాల మొక్కగతిఁ బూ
సలలోదారంబుమాడ్కి సతిమదిలోనన్
మెలఁగెడు పురుషులు గలుగుట
తొలిజన్మము నోముఘనము తోయజనేత్రా. 17

క. పతి ప్రాణసదృశబంధువు
పతి దైవం బేడుగడయుఁ బతిసతులకున
వృతియ కడుమేరదప్పిన
గతి కులకాంతలకు వేరుగలదే. చెపుమా. 18

క. ధనమిచ్చి పుచ్చుకొన్నను
మనముననోర్వంగపచ్చు మగఁడింతులకున్

జన విచ్చి పుచ్చుకొన్నను

మనవచ్చు నె యొక నేటిమాటలు చెలియూ!

19

క. అని వగల మిగులనొగులుచు

జనితామర్షమునఁ గోపగదనంబునకున్

జనియెను లతాంగిహరిచం

దనకోటరమునకు నాగతరుణియుఁబోలెన్.

20

చంద్రికా వర్ణనము.

[మొల్లరామాయణమునుండి యుద్భవము.]

ఉ. భానుసహస్రస్కీరణ పంక్తుల నుద్భవ మైనయాబృహ
ద్భానునివెట్టఁ బెట్టుడకఁ బడ్డసుధాంబుధిమీఁదిమీఁగడల్
పూని సమీరుచేఁ దెరలఁ బూర్వదిశం గనుపట్టు దానిపై
ఘన మనంగ నొప్పె శశి బింబము తూరుపుఁగొండపైఁ దగన్. 1

చ. కుముదములుం జకోరములుఁ గోమలసస్యముఁ జంద్ర కాంతముల్
రమణఁ జెలంగ వెన్నెల తిరంబుగఁ జేసి జగంబు లుబ్బఁగాఁ
గమలములున్ వియోగు లధికంబుగఁ జోరులుఁ జక్రవాకముల్
రమణఁ గలంగ వెన్నెల తిరంబుగఁ గాచె జగంబు లుబ్బఁగాన్. 2

ఉ. నారదు లైరి సన్మునులు నాకమహీజము లయ్యె భూజముల్
శారద లైరి భామినులు శంకరశైలము లయ్యె గోత్రిముల్
పారద మయ్యె నీరధులు పన్నగనాయకు లయ్యె నాగముల్
వారిదవర్గ మెల్ల సిత వర్ణము లయ్యెను బండువెన్నెలన్. 3

చ. కొడుకుదముంచె నం చలరి కోరి సుధాంబుధి మిన్ను ముట్టి మ
ప్పుడు జగ మెల్లఁ గప్పె ననఁ బూర్ణత నొందెను సాంద్ర చంద్రికల్
పుడమికిఁ బాలవెల్లిగతిఁ బొ ల్పెసలారఁగఁ జంద్రుఁ డొప్పె న
య్యుడుపతి మేనిచుచ్చయును నొప్పెఁ బయోనిధిపద్మనాభుడై. 4

బ ద రి కా శ్ర మ ము.

[నాచనసోముని హరివంశములోనుండి గ్రహింపఁబడినది.]

సీ. పవనవేగ విశీర్ణ పాదపాగ్రింబుల
జడియకుండగఁ బట్టు సామజనులుఁ
బూజార్థవియమిత పుష్పమాలికలపై
మధుకరంబులఁజోపు మర్కటములు
నవబృథన్నాన పర్యంత నిర్మలతకై
కాసారములఁ గాచు కాసరములు
నిజనిజోటజభాగ నీవారసీమలఁ
జొరక కావలియుండు సూకరములుఁ

ఆ. వె. గలిగి కంసవైరి కన్నులపండువై
చెలుపుమిగిలెఁ బూర్ణకలశవిగళ
దాలవాలవారి హరి తన్నునిదారి
కాశ్రమంబు బదరికాశ్రమంబు.

1

సూర్యాస్తమయవర్ణనము.

[యయాతిచరిత్ర ద్వితీయాశ్వాసమునుండి గ్రహింపఁబడినది.]

తే. సరగమిన్నను కమ్మరి సంజకొలిమి
బెట్టుగాఁగాల్చి బంగారుచుట్టువాలు
పదనువెట్టగఁ గొనిపోయి పట్టలేక
విడిచెననఁ బొద్దు పడమటి కడలియునిఁగె.

1

క. కడకడలి వేడి వెలుగను
జడదారి వడిన్మునురగఁజని జేగుఱుప
చ్చడ మాఱఁగట్టెదరిననఁ
బడమట నెఱసంజనిండ్ బలుపుగ హఠియున్.

2

ప్రణయార్ద్రగీతికలు.

వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి.

[బ్రహ్మశ్రీ. వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు ప్రస్తుతము పెద్దాపురము హై స్కూలులో ఆంగ్లోపాఠ్యాఢ్యాయులుగ పనిచేయుచున్నారు. ఆరాధన, ముక్తావళి, కీహావళి మొదలగు గ్రంథములను రచించిరి. వీరి కవిత మిక్కిలి రసవంతమై 'జీవము'తో నుండి యుండును. ఈక్రిందివి వారి 'దీపావళి' నుండి యుద్భవములు.]

ఆ వృత్తి.

గీ. ఆ ప్రశాంతనిశాజర రాంతమందా
కలతనిద్దురలో కలల్ గాంచుచున్న
గౌతమీనది నామనోగతవిషాద
తనుము నంతయు తనలోన దాచుకొనియె.

1

గీ. ఆ నదీసైకతమాల నాయమగుజాడ
చెరపివేయగ వెనువెంట నరుగుదొచు
గాలితరగల చల్లనికడుపులోన
కన్నుమూసెను నాయూర్పుగాడ్పు లెల్ల.

2

గీ. చెడ్డయో మంచియో నుహాస్మప్తియంగు
జరుగు విషయమ్ములను తటస్థముగ నా య
నంతగగనమ్మునం దుండి యరయుచుండు
తారలె మదశుకణముల నేరుకొనియె.

3

గీ. నేనె మిగిలితి నీగౌతమీనదీప
విత్రగర్భమ్ములో మోత వెట్టుచున్న
యుగయుగాంతర విశ్వమహాగ్రదూళి
జీవగీతాల కావృత్తి చెప్పకొనగ.

4

ఆ శా గా న ము.

ఉ. ఏనడి లేక యీప్రకృతి యెల్ల నిశీధతమోనిబడ్డమై
నీ సుకుమారసౌస్తముల నిద్దురలోయెదుమానవేళ, నీ

వే సరిజేసి యీశిధిలవీణను బాడు మటంచు నాపయిన్
దోసెద వేల? తీగ తెగునో, శుగ్రి దప్పనో, పల్కదో ప్రభు! 1

ఉ. మావులగుంపులందు మధుమాసములన్ వికసించు కోకిలా
రావమువోలె కాగమధురమ్ముగ వీణ నదింపజాల, నన్
బోనఁగ నిమ్ము; ప్రేమరసపూరితవిశ్వవిలీనగాన మీ
వే వినిపింతువేని సుఖయించెద నే నది యాలకించుచున్. 2

ఉ. ఏవిధినైనఁ బాడు మనియే వచియింతువయేని ప్రేమమై
నీవె రచించి నాకుఁ గరుణించిన నీ ప్రణయార్ద్రగీతికల్
గావున, నావిశుష్కితగళమ్మున నీకరుణాసుధారస
శ్రీవిభవమ్ము నింపి మధురింపుము నే శ్రుతిగల్పి పాడెదన్. 3
ము క్తా వ లి.

ఉ. పూవులరోజులున్ గడచిపోయె, విషాదహిమావృతాంధకా
రావిల మయ్యె నీప్రకృతియంతయు. ఆకులపాటునొంది పూ
దీవలు నాదు లేయెడదతీరున మోడయిపోయె, నాటియా
జ్ఞావిధి స్వామి! నా కిపుడు జ్ఞప్తికివచ్చి భయమ్ము గొల్పెడిన్ 1

ఉ. ఈమధుమాసశోభ గతియింపకపూర్వమె పూలతోటలో
కోమలపుష్పముల్ వెదకి కోసి యమర్చిన ప్రేమదామమున్
నామెడలోనె వేయు మనినా, వపు డొక్కసుమమ్మునైన నా
స్వామి! భవత్పదార్పణము సల్పగలేనయితిన్ విమూఢతన్. 2

ఉ. నావలె శుష్కజీవనమునన్ దురపిల్లెడి యీపవిత్రగో
దావరి పేదవడ్డనినదమ్ములతో శ్రుతిగల్పి ప్రేమరా
గానహదఃఖగీతు లిపు డల్లుచు గ్రుచ్చుచునుంటి నొక్కము
క్తావలి నాపవిత్రనయనాంబుకణోజ్జ్వలహాక్తికమ్ములన్. 3

ఉ. ఈసుకుమారమాల ధరియింపుము నీహృదయమునందె స్వా
మీ! సుముఖమ్ములై పరిణమించు మనోజ్ఞవసంతమాససం
ధ్యాసమయాంతరమ్ముల రవంత భవన్మధురానురాగని
శ్వాసపరీమళానిలపు స్పర్శసుఖమ్ము ననుగ్రహించుచున్. 4

మేటిబంటు.

మల్లికార్జునభట్టు.

[భాస్కరరామాయణమును హుళక్కిభాస్కరుడును, మల్లికార్జునభట్టును, కవచ
యద్రదేవుడును, అయ్యలార్యుడును రచించిరి. పాఠ్యభాగము మల్లికార్జునభట్టురచించి
సుందరకాండమునుండి యుద్ధతము. ఈకవి పదునాల్గవశతాబ్దాదియందుండెను. ఇతనినైతి
రసవంతముగానుండును. వీరభయానకవర్ణనములఁ జేయుటలో నీతనికితఁడేసాటి.

హనుచుండు సీతకు ఆనవాలిచ్చి, వసభంగముచేసి, కొందఱురాక్షసులను బంపు
చుండును. అప్పుడు ఇంద్రజిత్తీశనినిబ్రహ్మాస్త్రముచే బంధింప రాక్షసులు రావణనికడకు
గొనివత్తురు.]

వ॥ రావణుం జూచి జగత్ప్రాణతనూభవుం డచ్చెరువందుచు
నంతరంగంబున. 1

క. ఈరూపము నీఘసభుజ

సారము నీధృతియు నిట్టి సౌందర్యము వి

స్ఫూర్తోదారగుణంబులు

నీరాక్షసవిభుని కౌర యిట్లొప్పెడునే. 2

క. పాతకనర్మియు రాక్షస

జాతుఁడుగా కుండేనేని శక్రాదిసుర

వ్రాతంబున కధిపతియై

యీతఁడు లోకంబు లెల్ల నేలం దగఁజే. 3

వ. అని విచారించువృక్షచరుని రోషతామ్రాక్షుం డగుచు నిరీక్షించి
రాక్షసచక్రవర్తి ప్రహస్తున కిట్లనియె. 4

క. నిను నెవ్వఁడు పుత్తెంచెను,

వన మేటికిఁ బెటికి తీవు వడి రాక్షసభం

జన మేల సేసి తెవ్వఁడ

వని యదుగుము నావుడుం బ్రహస్తుం డెతనిన్. 5

క. కనుఁగొని తేజము చూడఁగ

వనచరమాత్రుఁడవు గావు వచ్చినపని వం

చనసేయక భయ మందక

వినిపించిన నిన్ను వేగ విడిపింతుఁ దగన్.

6

క. సురవరుఁడొ దండధరుఁడో

వరుణుఁడొ ధనమండొదైత్యవరుఁడో ని న్నీ

పురి సొర దూతగఁ బంచిన

యురుబలుఁ డెవ్వండు నాకు చొప్పుగఁ జెపుమా.

7

వ. అనినం బ్రహస్తున కనిలజుం డి ట్లనియె.

8

క. హనుమన్నాముఁడ మారుత

తనయుఁడ రఘురాముదూతఁ దపనప్రియనం

దనునకు సచివుఁడ నిక్కపు

వనచరుఁడన్ నీత వెదక వచ్చితి నిటకున్.

9

క. దివిజారిదర్శనం బ

స్యవిధములన్ నాకు దొరక దని వనభంగం

బు వడిం జేసితిఁ జేసితి

బవరము నారక్షకౌటకు బలములతోడన్.

10

చ. కరము విరించిచే వరము గాంచిననన్ను శరంబులన్ సురా

సురులకుఁ గట్టరా దవుటఁ జూ శరముక్తుఁడ నైతి లోకభీ

కరు దశకంఠ నొండుగతిఁ గాన నశక్యము గాన రాక్షసో

త్కరములచేతఁ గట్టునడి కన్గొనువేడుకతోడ వచ్చితిన్.

11

వ. అని పలికి రావణుం గనుంగొని.

12

క. ఇనజుఁడు నీతోఁబుట్టువు

నినుఁ గుశలం బడుగు మనియె నృపతియు రవిసం

దనుఁడును నీకును బుద్ధులు

దనరంగాఁ జెప్పు మనిరి తగవున నీవున్.

13

వ. వినుమురామచంద్రుఁడు సీతాలక్ష్మణసమేతుండై తండ్రియానతి
దండకావనవాసంబునకే తెంచి, యట ఖరదూషణాదులుఁ దునిమి, పత్నిఁ

గోల్పోయి, యెల్లదిక్కులవెదకుచు, ఋశ్యమూకంబున సుశ్రీవుతోడ
సఖ్యంబుచేసి, నీతాన్వేషణంబునకై నన్నుఁబంప నేనును రాఘవ సుశ్రీవుల
యానతి సముద్రం బవలీల దాటి లంకాపురి సొత్తైంచి యంతట వెదకి
యయ్యశోకవనికామధ్యంబున నున్నజనకరాజనందనం గాంచితి ధర్మనిరు
ద్ధంబును గులనాశకంబు నగుపర దారాపహరణంబు నీయట్టిబుద్ధిమంతులు
గావించురె ధర్మశీలుం డగువాఁడనపాయసుఖంబులం బొందుఁ గావ
శీలుండు వివిధాపాయదుఃఖంబు లనుభవించు నీవు పరకాంతం దెచ్చి
పాపంబున కొడిగట్టి చెడ నున్నాఁడ వని పలికి మఱియును. 14

నీ. చరణాగ్రమున నీభుజాదర్శ మడచిన

ధూర్జటివిలు లీలఁద్రొంచి వైచె

వాలపాశంబున నడి నిన్నుఁ గట్టిన

వాలి నొక్కమ్మునఁ గూలనేసె

నని నిన్నుఁ జెఱగొన్న యర్జునుఁ బొరిగొన్న

పరశురాముని నాజి భంగపఱిచెఁ

గడిమిమై నొక్కఁడ ఖరదూషణాదులఁ

బదునాల్గువేపుర గారిసమరె

నమ్మహాధరుర్ధరున కెగ్గాచరించి

హరిహర బ్రహ్మశక్రాదు లైన నతని

భయదనిర్ఘాత సంఘాత పాతశాత

బాణఘాతహతులు గాక బ్రదుకఁ గలరె. 1

ఉ. ఉరవడి రాఘవాస్త్రతతా లుగ్రతరార్చుల మింట నంటి

కరములురంబునంగములుఁ గంతములాస్యము లంఘు బూతులు

శిరములు మర్మముల్ బరులుఁజించుచుద్రుంచుచునుచ్చివాణుమ

మురియలు సేయుచున్ నిగుడమూఁడుజగంబులునాఁడ నొప్పుకె. 16

శా. శ్రేణీభూతము లై దిగంతముల విక్షేపించు సామిత్రితో

త్థుణాగ్రోఽఘోతరుక్మపుంఖకషణో ద్భూతస్ఫులింగచ్ఛటా

క్షీణజ్వాలధురీణబాణములు వర్షింపంగ నీ వేల న
ప్రాణత్రాణశరీరులై నిలుతురే బ్రహ్మదులున్ ముందటన్. 17

మ. తురగస్యందనమత్తవారణభట స్తోమంబుతోఁ గూడ నీ
పురి భస్మంబుగఁ గాల్చి సైనికసుహృత్పుత్రానుజశ్రేణి నె
త్తుకు గ్రక్కం బడ గ్రుద్ది చంపి మఱి మృత్యుకూరతం బట్టి నీ
శిరముల్ దుగ్రింపఁగ నేన చాలుదు జయశ్రీలబ్ధి వర్ధిల్లఁగన్. 18

క. సుగ్రీవాదులయెదుట ను
దగ్గితెన్ నిన్నుఁ ద్రుంతు ననురఘుకుల వీ
రాగ్నిప్రతిజ్ఞకతన ద
శగ్రీవుడ బ్రతికి తీవు చావక నాచేన్. 19

ఆ. అజనివరము నీకు నమరగంధర్వాసు
రాహియక్షరాక్ష సాళిచేత
మడియ కుండఁ గాని మనుజవానకులచేఁ
గలనఁ జావకుండఁ గాదు వినుము. 20

క. ఘనుడగు రాముఁడు మనుజుం
డినజుఁడు వానరుఁడు గాన నయ్యిరువుర చే
ననిఁ జావంగల వాడవు
మనమున నామాటనమ్మి మతకరి వగుచున్. 21

శా. నీకంఠార్చితకాలపాశము శిరోనిర్ఘాతపాపంబు లం
కౌకస్సంచయకాశరాత్రి గళబద్ధోదగ్గికాలాహి క
న్యాకారాగతమృత్యువున్ జనకకన్యన్ వేగ యొప్పించి లో
కై కత్రాణుని రామునిం గనుము నీకీబుద్ధి గా కుండినన్. 22

క. నీతారాములకోప
స్థితానలశిఖలు గలయఁ బేర్చుచు లంకా
భూతవ్రాతము భస్మి
భూతముగాఁ జేయు ననుడుఁ బొడమినకిన్కన్. 23

మ. కుటిలభూక్తిభీమఫాలదశక క్రూరోరునాసాపుటో
 ద్భటలంబోవృహనుప్రకంపననట ద్దంష్ట్రాతిఘోరాస్యైః
 పలుదృష్టిస్ఫుటవిస్ఫులింగములు పైపైః గ్రమ్మ నీకప్తమ
 ర్కటునిం జంపుడు నా విభీషణుడు ధర్మం బొప్ప లంకేశుతోన్.

శా. ఈకోపంబున కన్నియో వరుణుడో యీశానుడో వాయువో
 నాకాధీశుడో యక్షనాయకుడో కీనాశుండో కోణేశుడో
 యీకీశాధముఁ డెంతవాఁ డరయ వీఁ డి ట్లెగ్గు లే మాడినన్
 నీకున్ వధ్యుడుగాఁడు సైపు మదీలో నీ వింక లంకేశ్వరా. 25

క. దూతకు నధకంఠైఁ గ శా
 ఘాతము ముండనము సంగకర్తన మంకం
 బాతతదంజము లెందును
 దూత యవధ్యుఁ డని చెప్పుదురు ధర్మవిదుల్. 26

వ. అని పల్క రావణుండు విభీషణునిపల్కు లాదరించి 27

క. తరుచరునకు వాలము ప్రియ
 కర మగుటను వీనితోఁకఁ గాలించి నక్తం
 చరు లందఱుఁ జూడఁగ నీ
 పుర మంతయుఁ గలయఁ ద్రిప్పి పుచ్చు డనినన్. 28

వ. ఉద్దళి రణకర్కశు లగురక్కసు లక్క పీందుగ్గిం గవిసి. 29

క. హనుమనివాలము పెరుఁగఁగ
 ఘనతర కార్పాసపట్టికాశ్రేణులఁ గ
 న్కనిఁ జుట్టి నూనె నానిచి
 యనలం బిడి మండ నూది రర్చులు నెగయన్. 30

ఉ. అప్పుడు శుష్కకాష్ఠనిచ యజ్వలితాగ్నిసమప్రదీప్తుడై
 యొప్పుచుఁ గీలజాలకలితోన్నతవాలము రాక్షసాలిపై
 నిప్పులు రాలఁ ద్రిప్పుచును నిండినసందడి వాయఁ జూడుచుం
 డప్పక పౌరు లోలఁ దనుఁ దద్దయు విస్మయ మంది చూడఁగన్. 31

క. రోమాంచావృతవపువు

ద్దామాభ్రముభంగి మెఱయఁదక్కిలోద్య

ద్భీమతరవాల మురుసౌ

దామనిగతిఁ దనరఁ దనరి తరుచరుఁడాత్మన్.

32

క. ఈకట్లుద్రెంచుకొనియీ

నాకారులఁ జంపునపుడు నానారక్షో

నీకంబులు గలవేగతిఁ

జేకొని కడలేని రణముసేయుదు నింకన్.

33

వ. కొంతతడవేమైనఁ జేయనిమ్మ సెరించెద మున్నరాతిగిగానం
బడని యీలంకాపురంబునంగల యశేషవిషయంబులు దిహసమయంబున
నీరక్కసులు ద్రిప్పికొని పోవం బోయి చూచెదంకాక యనుచుండ సంత
లోఁ గొందఱు రాక్షసకింకరులతనింగవిసి వీధులవెంటఁ ద్రిప్పుచుండ
నీవృత్తాంతము భూపుత్రివిని మారుతాత్మజునకు శైత్యకారవగుమని యగ్ని
హోతృనిఁ బ్రార్థింప.

34

క. ఆయెడవాలాగ్రింబున

నాయతగతి మండుచున్న యయ్యనలము ప్రా

లేయముగతినతిశీతల

మైయుండుటకరుదునొంది యనిలజఁడాత్మన్.

35

క. రామునిసామర్థ్యముననొ

భూమిజకారుణ్యముననొ పొందుగంబననో

ద్దామసహాయంబుననో

నామేను దహింప వీయనలతీనశ్రిఖిల్.

39

వ. అనుచు సంతసించి.

37

ఉ. మింటఁజటచ్చధ్వనులఁ మేఘునుధ్వనులై చెలంగనిం

టింటికిదాఁటి వాలమున నేచినచిచ్చు దగిల్చిదిక్కుల

న్నింటను విస్ఫులింగములు నిండఁగఁజల్లుచు మంటలాకసం

బంటఁగనుబ్బి యుగ్రత సమస్తగృహంబులు గాల్చెనయ్యెడన్. 38

ల ఘన టి ప్పణ ము.

గీతాంజలి.

పద్యసంఖ్య.

1. When the mind without fear.....a Wake.

అనురవీంద్రుని గీతము దీనికిమూలము.

2. Every sound that I make .....Design.

ఆనునది దీనికి మూలము.

3, 4, 5, Life Of my life ..... act.

అనునది వీని మూలము.

మహాప్రయత్నము.

పద్యసంఖ్య 2. వారిజాసనుడు = బ్రహ్మ; 4. నిశితకుద్దాలహతికా = వాడియైనగుద్దలులదెబ్బచే. గ్రొచ్చిరి = పల్లముచేసిరి. ఓటమి = భయము. 9. ఈశానువచనము. పూర్వము సగరుడు కైలాసమునఁ దపముచేసి శివుని సంతానమునకై యర్థించెను. ఈశ్వరుడు వానికి వైదర్భియం దటువదివేవురు కొడుకులుగలిగి యతివర్షితులై యేకకాలంబునఁగాల గోచరులగుదురని పలికెను. కొంతకాలమునకు వైదర్భిగర్భమున నొకఫలముపుట్టెను. సగరుడు గానిఁబాటవైవ నాకాశవాణి సాహసముకూడననియు, వానిబీజముల ఘృతఘటములఁ బెట్టింపుమనెను. పిదప నటువదివేవురు ఘటములనుండి వెలువడిరి. 10. అసమంజసుడు, సగరుని చెండవభార్యయగు శైబ్యయందుజనించెను. 16. భారసహిష్ణుకా = భారమునోర్వగఁ స్వభావము గలవానిని. 21. అమరాపగ = ఆకాశగంగ. 23. నీలకంఠుడు = శివుడు. 26. పూర్వమగస్త్యుడు సముద్రజలము నాపోశనము పట్టుటచే సముద్రము వట్టిపోయెను.

ప్రశ్నలు:— 1. సాగరము, భాగీరథి, పాత్రులు; వీనివ్యుత్పత్తిర్థములేని; 2. “దరిమిలగు వారివేర్మయధునము” ఎట్లొక్కొక్కటి. 3. భాగీరథుడు గంగను భూమికిఁదెచ్చిన విధమును దెలుపుడు.

శాపవిమోచనము.

కురుక్షేత్ర యుద్ధానంతరము వ్యాసునానతిచే ధర్మరాజు అశ్వమేధయాగడిచి బూని అశ్వమువెంట నడుచుబంపును. అర్జునుడు సింధుదేశమునుండి మణిపురమునకువచ్చును. ఉలూపి బ్రభువాహనుఁబ్రోత్సహించి తండ్రితో యుద్ధముచేయించును. అట్లుచేయించుటకు కారణమిది ధయందుఁ గాననగును. 5. భుజంగోత్తమతనయ = ఉలూపి; నాగకన్యక; తీర్థయాత్రాపరుడైన యర్జునునిమోహించి నాగలోకమునకుఁ గొనిపోయెను. అని = యుద్ధము. 9. సవ్యసాచి = అర్జునుడు. 10. పృథ్వీనాథ - ఓరాజా, వైశంపాయనుడు జనపేజయు నిట్లుపిలుచును. 14. - మూడు + తునియలు - మూడుముక్కలు. 16. బెడిదపు + పీటలు; టుగాగమము. 23. ప్రాయోపవేశనము - ఆహారదులవర్జించి మరణమునకై సిద్ధముగ కూర్చుం

డుట. 38. చిత్రాంగదః మణిఘోరుప్రభుతనయ. అర్జునుడు వివాహమాడే నాతనివలన బ్రభ్రవాహనుడుదయించెను. ఈమెచిరకాలము తండ్రయింటనుండెను. ఈమెపుత్రుడు మణిపురమునకు రాజాయెను. 39. నిష్కృతి - పారియశ్చిత్తము.

ప్రశ్నలు:— 1. అర్జునుడు కొడుకుతో యుద్ధముచేయవలసివచ్చిన కారణమును దెలుపుము. 2. ఉలూపి యర్జునుకాపహరిహారమున కెట్లుతోడ్పడెను?

ఋణవిముక్తి.

అని - ఈ వీరబాహునకే అమ్మునును. ఇంకొకనికమ్మును అని. మునిపుత్రుడు. నక్ష. త్రకుడు. లేకివాడు - అప్రయోజకుడు. క రాళించు - నిందించు. సుకవాసి - కష్టపడక సుఖముగనుండువాడు. కింకరులు = పరిచారకులు. గుటి - నిగ్గయము. పనిపంద - పనికి వెనుదీయువాడు. మామిడిక్రింది సోమరి - పండెపుడునోటబడునా అని కూర్చుండుసోమరి. జడ్డు - మాద్యము. జట్టి. బేరము. తుంట + అరి మొండి + అరి స్వార్థమున 'ఆరి' ప్రత్యయము.

ప్రశ్నలు:— 1. ఈక్రిందిపదముల యర్థములేమి; వక్కనేయనివాడు; ఏనుషోతుమై వాన; గొలుసుతప్పినకోతి; చూపుగుఱ్ఱము; కనుసన్న; మామిడిక్రిందిసోమరి; సుకవాసి;

స్వార్థపరారులు.

1. విమలతరదివ్య గగనయానములమీదకొ - మిక్కిలి నిర్మలములగు విమానముల మీద. 2. అమృతాశులు - అమృతమును భుజించువారు, దేవతలు. శునాసీగడు - ఇంద్రుడు. 3. నేమము. ప్ర. త్నేమము. రేఖ - తీగ; 4. అభిధాకుశలుడు - మాటనేర్పరి. 5. సనిచిన - మొగ్గులుతోడిగిన. 9. భీచక్షోణీజతనూజ - భీచరాజపుత్రి, దమయంతి. 10. ఈవి = దాన మిచ్చుట. 14. బేహారము - వ్యవహారము. 15 బర్హిర్ముఖులు - దేవతలు. 18 కామస - కోరిక 23. విస్మృతి - మఱపు.

ప్రశ్నలు:— 1. దాత లక్షణములేమి? ఇంద్రుడు, రాజు, దేవతలు, వీనిపర్యాయ పదములను దెలుపుము.

పతివ్రత.

1. అప్సడు - ఆయన్న దమ్ముల తండ్రిమరణించి: పిదప 4. సాయపడితిమి - తొలగితిమి. 7. కూరగాయలు: వ్యంద్య సమాసము; గవర్ణమాదేశము. 8. గడన - సంపాదన 11. ఓజ = స్వభావము; వాడు - కలహము. 14. సహజములు - తోడబుట్టినవారు. 17. సౌజన్యధనుడు - మంచితనమే ధనముగాగలవాడు 22. ఊత - ఆధారము. 23. వామ నుడు బలితోమాట్లాడుట (భాగవతములో) చూడుము. 29. కౌశికుడును విప్రునిభార్య; అననూయ; సావిత్రి; అనుంగతి.

ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ.

2. చక్రి - చక్రముగలవాఁడు-కృష్ణుఁడు. 3. మహీసురులు - బ్రాహ్మణులు 5. ఆ + మణి - అమ్మణి. త్రికములపైసంధి. 15. ప్రాకృతపురుషుఁడు - పామరుఁడు 16. వోరి. పగిలమావిభక్తిపై వకారాదేశము. 17. డకారమెన్ని పర్యాయములున్నదో చూడుఁడు. అట్లుండుటకుఁ గారణమేమి? 22. తామసులు - దుష్టులు 23. అంత్యప్రాసను గమనింపుడు.

ప్రశ్నలు:— 1. దుర్గమము, దుర్గ, దుర్గము. వీనియర్థములేమి? అమరులు, కరి, చక్రి. వీనివ్యుత్పత్తులేమి? 2. కృష్ణునికి నిందగలిగినవిధమును, దానితఁడు పోగొట్టుకొన్న విధమును వ్రాయుఁడు.

దుస్సహవియోగము.

1. వసుధాధిపుడు. రాజు. (రాముఁడు) 5. పెట్టిదము - నిఘనము. 6. కళకళము - తొట్టుపొట్టు. 16 ఎడు + కడ - ఏడుగడ - రక్షకము.

ప్రశ్నలు:.... నీతలక్షణనితోబల్కిన మాటలను మీసొంత మాటలతో వ్రాయుఁడు.

సుభాషితములు:— నీతిశతకములోని.

నీతిశతకము పదిపద్యముగ విభజింపబడినది. ఇందలి మొదటి నాలుగు పద్యములును వీనుఁగు లక్ష్మణకవిరచించినవి. అవిక్రమముగ మూర్ఖపద్ధతి, విద్యత్పద్ధతి, మానశాస్త్రపద్ధతి, అగ్రపద్ధతిలోనివి, 1. మానికము - ప్ర. మాణిక్యము; 2. చుర్యుఁడు - మనుష్యుఁడు. 3. గి + కొదమ. పువర్ణాదేశము. న కారాగమము. 4. కులీనుఁడు-మంచినలము బుట్టినవాఁడు. 5, 6, 7 పద్యములు క్రియముగ ఎలకూచి బాలసరిస్వతిరచించిన దుర్జన, సుజన, పరోసకార పద్ధతులనుండి యుద్భుతములు. జటపోలుసంస్థావాధీశుఁడుగురుభిమల్లభూపాలున కాగ్రంధమంకితమగుటచే ప్రతిపద్యమునను, సురభిమల్లా, నీతివాచస్పతి అని మరొకరు చెరిసది, 5. వివర్యుఁడు- వదలిపెట్టఁదగినవాఁడు. ఫణి. వ్య. ఫణము (పడగ) కలది పాము. 7. జలజాతములు - కమలములు. 8, 9, 10 పద్యములు పుష్పగిరితిమ్మనవ్రాసిన ధైర్య, ధైవ, కర్మపద్ధతులనుండి తీయబడినవి. ఇతనిగ్రంథము సమగ్రముగ నాంధ్రలోకమునకు లభింప లేదు. 9. లేవడి - దరిద్రము.

మధుకలశము.

ఫిట్సుగెరాల్డ్ పార్సీ కావ్యమగు ఉమర్ ఖయ్యామ్ రుబాయాయాత్ న 1859 సంవత్సరమున 75 పద్యములతోబ్రకటించెను. తర్వాత దీనినిదిద్ది మూడుపర్యాయములు మరల ప్రచురించెను.

ఉమర్ ఖయ్యామ్ 11 వ శతాబ్దాంతమందు నివసించి 1123 లో మరణించెను. వైసాపూర్ (పర్షియా) ఇతనిజన్మస్థలము. ఈతని రుబాయాయాత్ లో ఒక్కగీతమున కొక్కభావముండును.

1. ఈ ప్రపంచమును నొక ఎడారిసత్యమున కనేకులువత్తురు. నిలుతురు, పోదురు. సుల్తానులు; ప్రభువులు. 2. ఈమధువును ద్రాగుము. అన్నియు దీనితోఁదీరును. 'రేపు' లెన్నోకాలమయమైన అబ్దురాశిలో కలిసిపోయెను. 3. గ్రీష్మదూతి: గ్రీష్మమనెడిదూతి, కులి కెడుకొ కులుకును. 4. మధువెండును - జీవితమాధుర్యము గతించును. 5. నీవు - ఈవృద్ధులకు ఉమర్ ఖయ్యామును. ఉదయము విచ్చినపూలు సాయంకాలమురాలును. 6. నాపరిశ్రమచుం తయు వ్యర్థమైనది. 7. జలమువలె ఎక్కడినుండియో వచ్చితిని, ఎక్కడికిపోవుదునో ఎఱుంగను. 10. ఈ ప్రపంచమొక్క చదరంగపాళి; దీనియందును గల్లు, సారెలుగలవు.

(ఇవికొన్నిముగ 16, 20 22, 23, 26, 27, 29 39, 47, 49.) ఫిట్స్ గెరాల్డ్ పద్యముల కనువాదములు.)

ప్రశ్న:— ఉమర్ ఖయ్యామ్ భావములను చక్కగఁదెలుపుఁడు.

ధర్మోపదేశము.

2. నిజాపత్యమ్ము - తనసంతానము. 3. జాల్ములు - కూగులు; పామయలు; 4. సైంధవకృత్యము - గుఱ్ఱపుపని, 7. మునీంద్రుఁడు - బుద్ధుఁడు. 12. వేకి జ్వరము. 15. సేద - శ్రమము.

ప్రశ్న:— బుద్ధుఁడు సుందరునకుఁజేసిన యుపదేశమునుదెలుపుము. భారతవీరుఁడు.

1. దండిమగఁడు - శూరుఁడు. 2. ధనంజయుఁడు = అర్జునుఁడు. 5. ధనవ్యంకారము - వింటినారిధ్వని. 9. పార్థనామము - అర్జునుపేరు.

అమర్షము.

1. సౌధము - మేడ 4. మచ్ఛరము. ప్ర. మత్సరము. 5. అహంకృతి - గర్వము. 7. కలహాశనుఁడు - నారదుఁడు. 16. లతాంతము = పుష్పము.

ప్రశ్న:— ఈక్రిందివాని యర్థములేమి?

1. మిన్నంది; చెవియొగ్గివినుట, మొగమోట; ముళ్లమాటలు; శరబంబాదచలచిత్తులు; కన్నులఁగప్పికొనుట, తలలెత్తుట: పూసలలోదాగము; మేరదప్పుట; 2. సత్యభామ వ్రేటు వడినయిర గాంగనవలె రోపించి యేమాడినో తెలుపునది.

ప్రణయూర్ధ్వగీతికలు:—

మదశుక్రణములు - నాకన్నీటి బిందువులు - సడి - చప్పుడు - కోమల పుష్పములు - సున్నితములైనపూలు.